

ANAYASA HUKUKUNA GİRİŞ

Türk Anayasa Tarihi

I. 1808 – Sened-i İttifak

Osmanlı Devleti'nde, 1808 yılında ayanlar ile merkezi devlet arasında imzalanan bir sözleşmedir.

18. yüzyıla girerken, devletin merkezî otoritesi zayıflamış, Osmanlı Devleti vergi toplama, asker toplama gibi işlerde ayanlara başvurmak ve ayanların gücünden istifade etmek durumunda kalmıştı. Devlet yönetiminde merkezi idareden ayrı olarak güçlenen ve kendi bölgelerinde etkili olan ayanlar ile merkezi devlet otoritesini güçlendirmeye çalışan Alemdar Mustafa Paşa öncülüğünde bir toplantı yapıldı. Bu toplantı sonucunda imzalanan belge Sened-i İttifak olarak adlandırılır.

Merkezi **yönetim** ile yönetilenler arasında, yönetim biçimine çeşitli kurallar getirilmesi sonucu doğurduğu iddia edilen bu belge, ilk anayasal belge olarak kabul edilir

Bir anayasa değil, anayasal belgedir.

Hükümlerin uygulanmasını sağlayacak bir mekanizma yoktur.

II. 1839 Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayunu)

Osmanlı tarihinin en önemli belgelerinden biri olan bu metin, okunduğu yerden ötürü **Gülhane Hatt-ı Hümayunu** adıyla da anılır.

Tanzimat Fermanında bir şekilde devlet iktidarının sınırlandırılması söz konusudur. Tanzimat Fermanı Osmanlı tebaasına birtakım temel hak ve özgürlükler tanımaktadır. Tanzimat Fermanının devlet iktidarını sınırlandırması, Padişahın kendi kendini sınırlandırması biçimindedir. Özellikle bu nitelikleri Tanzimat Fermanı'nı anayasacılık hareketleri içerisinde önemli bir adım haline getirmektedir

III. 1856 Islahat Fermanı

Yapıldığı dönem ve içerdiği hükümler açısından yabancı devletlerin isteği üzerine hazırlanmış ve okunmuş bir ferman olarak nitelendirilir. Daha önce okunmuş olan Tanzimat Fermanı'ndaki hükümlerin aynen tekrar edilmesi ile başlayan ferman Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında eşitlik sağlamayı amaçlayan bir belgedir.

Islahat Fermanı ile o dönem Avrupa ülkelerinde görülen temel hak ve özgürlüklerin önemli bir kısmının Osmanlı İmparatorluğunda da tanındığı söylenebilir.

Islahat Fermanı, Sened-i İttifak ile başlayan, Tanzimat Fermanı ile devam eden Osmanlı anayasacılık hareketleri içinde atılmış önemli bir adımdır.

IV. 1876 Kanun-i Esasi

Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olarak yürürlüğe giren Kanun-i Esasi 23 Aralık 1876'da ilan edilerek yürürlüğe girmiştir. II. Abdülhamit dönemine rastlayan Kanun-i Esasi devlet yönetimine bir meclisin katılması sağlayan, dönemi içinde batılı anlamda bir anayasal sistem kuran ilk yazılı Türk anayasasıdır. I. Meşrutiyet olarak adlandırılan dönemi başlatan bu anayasa II. Abdülhamit tarafından 1878 yılında askıya alınarak meclis kapatılmıştır. 1908 yılında II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte tekrar yürürlüğe girmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna değin uygulanabilmiştir.

1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin belli başlı maddeleri incelendiğinde şu özellikleri ve hükümleri taşıdığını söyleyebiliriz.

- ✓ Yönetim biçimi monarşidir. Ancak devlet iktidarına sahip olan padişahın yetkilerini bir meclis ile paylaşması sebebiyle sisteme Meşruti Monarşi diyebiliriz
- ✓ Yasama görevi, Heyet-i Ayan ve Heyet-i Mebusan'dan oluşan meclis tarafından yürütülür. Ayan Meclisi üyeleri padişah tarafından, Mebusan Meclisi üyeleri ise dört yılda bir yapılacak olan seçimde halk tarafından seçilir.
- ✓ Yürütme görevi Bakanlar Kurulu'na aittir. Bakanlar Kurulu'nun başı ise padişaktır. Bakanlar Kurulu kanun teklif etmeye yetkilidir.
- ✓ Hükümetin işleri ile ilgili padişaha bilgi ve hesap verme yükümlülüğü vardır.
- ✓ Özel mülkiyet, eğitim ve öğretim, inanca ve basın özgürlükleri düzenlenmiş, ticaret serbestisi getirilmiş, müsadere, angarya, eziyet ve işkence doğrudan kanuni esasi ile yasaklanmıştır.

2.Abdulhamit, 1877 - 1878 Osmanlı - Rus Savaşını bahane ederek Meclis-i Mebusan'ı kapatmış ve kanuni esasinin yürürlüğünü durdurmuştur.

İkinci Meşrutiyet Devri

Kanuni Esasi, 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte yeniden yürürlüğe girmiştir.

İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra yapılan seçimlerin ardından oluşan yeni Meclis-i Mebusan 17 Aralık 1908'de yeniden çalışmalarına başlamıştır.

8 Ağustos 1909'da Kanun-i Esasi üzerinde yapılan değişiklikler ile padişahın yetkileri sembolik bir düzeye indirilmiştir. Artık vekiller heyeti (bakanlar kurulu) meclise karşı sorumlu olacak, Meclisten güvenoyu alamayan vekillerin ve hükümetin görevi sona erecek, Meclis başkanını padişah değil, meclis kendisi seçecektir. Padişaha meclisi kapatma yetkisi tanınmakla birlikte, bu yetki koşullara bağlanmış ve üç ay içinde yeni seçimlerin yapılması zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca toplantı özgürlüğü gibi temel hak ve özgürlüklerden bazıları anayasaya eklenmiştir.

Kanuni Esasi Meclis-i Mebusan'ın kapatılması ile uygulanamaz hale gelmekle birlikte, Milli Mücadele döneminde, 1921 Anayasası olarak kabul edilen Teşkilatı Esasiye Kanunu ile birlikte kullanıldığı durumlar da olmuştur.

V. 1921 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu)

20 Ocak 1921'de, TBMM tarafından kabul edilen ilk Anayasa (Teşkilatı Esasiye Kanunu), niteliğini taşır.

- ✓ Milli egemenliğin halka ait olduğunu belirtmiş olması en önemli özelliğidir. "Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız millettir."
- ✓ Yönetim biçimi olarak kuvvetler birliği sistemini benimsediği söylenebilir. **Meclis Hükümeti** sistemi benimsenmiştir "Yürütme gücü ve yasama yetkisi, ulusun tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisi'nde belirir ve toplanır.", "Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi'nce yönetilir ve hükümeti "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti" adını alır.
- ✓ TBMM'nin oluşumuyla ilgili ayrıntılı düzenlemelere yer verir. "Büyük Millet Meclisi vilayetler halkınca seçilen üyelerden kurulur. Büyük Millet Meclisi'nin seçimi iki yılda bir yapılır. Seçilen üyelerin üyelik süresi iki yıl olup bu üyeler yeniden seçilebilirler. Eski meclisin görevi yeni meclis toplanıncaya kadar sürer. Büyük Millet Meclisi üyelerinin her biri, kendini seçen ilin ayrıca bütün ulusun vekilidir."

- ✓ Yürütme yetkisi TBMM'de olmakla birlikte, Büyük Millet Meclisi, bakanlıkları, seçtiği bakanlar aracılığıyla yönetir.
- ✓ 1921 Anayasası'nda yargı düzenlenmemiştir.
- ✓ Saltanatın kaldırılması 1921 Anayasası dönemine rastlar.

1921 Anayasası kısa, 23 maddelik bir anayasadır. Milli mücadele döneminde yönetim boşluğunu doldurmak amacı güden bu yüzden kapsamlı anayasal düzenlemeler içermeyen bir anayasadır. Temel hak ve özgürlüklere yer vermemiştir.

1923 Anayasa Değişiklikleri; 1921 Anayasasında, 1923 yılında önemli değişiklikler yapılmıştır.

Bu değişikliklere göre,

- (1) Türkiye Cumhuriyetinin hükümet şeklinin Cumhuriyet olacağı,
- (2) Cumhurbaşkanının TBMM tarafından ve kendi üyeleri arasından seçileceği ve tekrar seçilmenin mümkün olacağı, Başbakanın Cumhurbaşkanınca Meclisin uygun bulmasına sunulacağı,
- (3) Devletin dininin İslâm, resmi dilinin Türkçe olacağı hükümleri kabul edilmiştir.

VI. 1924 Anayasası

Milli Mücadele döneminin başarıyla sonuçlandırılmasından sonra, temelleri 1921 Anayasası ile atılan yeni Türkiye'nin yeni bir Anayasaya gereksinimi vardı. TBMM'nde çalışmalar ve görüşmeler sonucunda, 20 Nisan 1924'te yeni Anayasa kabul edildi.

1924 Anayasası Türkiye Cumhuriyeti devletinin organik kuruluşunu sağlayan anayasa olarak kabul edilebilir. Getirdiği düzenlemeler incelenecek olursa;

- ✓ Egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu bu anayasa ile de benimsenmiştir. Egemenlik Türk milletini temsil eden TBMM tarafından kullanılır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin tek ve gerçek temsilcisi olup millet adına egemenlik hakkını kullanmaya yetkili tek organdır.
- ✓ 1924 Anayasası Cumhuriyet ilkesini temel almıştır. Nitekim anayasanın 1. Maddesi "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir" demektedir. Bu hükümle devletin yönetim şeklinin "cumhuriyet rejimi olduğu" belirtilerek, ülkeyi idare edeceklerin ancak seçim yoluyla bu hakkı elde edebilecekleri kabul edilmiştir.

- ✓ 1924 Anayasası da güçler birliği sistemini kabul etmiştir. Parlamenter sistem ile meclis hükümeti arasında karma bir hükümet sistemi benimsemiştir. (Kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı) Anayasanın 5 nci Maddesi “yasama yetkisi ve yürütme gücü Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde belirir ve toplanır” demektir. Anayasa TBMM’ye önemli bir üstünlük ve ayrıcalık tanımış yetkileri TBMM’de toplamıştır. Yasama yetkisini ve görevini meclis doğrudan kendisi kullanır. Bu görevler arasında; “Kanun koymak, tefsir etmek, kanunları değiştirmek, kaldırmak, devletlerle sözleşmeler yapmak, barış yapmak, savaş ilan etmek, devlet bütçesini incelemek ve onamak, para basmak, genel ve özel af çıkarmak, idam kararlarını onaylamak” gibi yasama görevleri bulunmaktadır. Yürütme yetkisini ise meclis tarafından seçilecek bir Cumhurbaşkanı ve onun atayacağı bakanlar kurulu aracılığıyla kullanır.
- ✓ 1924 Anayasası yargı yetkisini bağımsız mahkemelere vermiştir. Anayasa yargı organlarının verdiği kararların, Türkiye Büyük Millet Meclisi ile İcra Vekilleri Heyeti’nce değiştirilemeyeceğini ve yerine getirilmesine mani olunamayacağını hüküm altına alarak, yargı kararlarına hem teminat hem de bağımsızlık getirmiştir. 1924 Anayasası, 1921 Anayasası’nın aksine yargı kuvvetini Meclise vermemiş, bağımsız mahkemelere bırakmıştır.
- ✓ 1924 Anayasası’na göre Devletin dini İslam, başkenti Ankara ve dili Türkçe’dir. Anayasanın ilk düzenlemesinde resmi dininin İslam olduğu belirtilmiş, şeriat hükümlerinin meclis aracılığıyla yürütüleceği düzenlenmiş ancak 1928 yılında yapılan değişiklikle devletin dinine ilişkin hüküm kaldırılmıştır. 1937 yılında diğer Atatürk ilkeleri ile birlikte Laiklik ilkesi de anayasaya girerek laik devlet modeli benimsenmiştir.
- ✓ 1924 Anayasası sert bir anayasadır. Anayasanın değiştirilebilmesi için “Değişiklik teklifinin Meclis tam üyesinin en az üçte biri tarafından imzalanması şarttır. Değişiklikler ancak tam sayısının üçte iki oy çokluğu ile kabul edilebilir.” Bunun yanı sıra 102. maddenin son fıkrasına göre “Bu kanunun, Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki birinci maddesinde değişiklik ve başkalaşıma yapılması hiçbir türlü teklif dahi edilemez.”
- ✓ 1934’de yapılan değişikliklerle kadınlara milletvekili seçme ve seçilebilme hakkı verilmiş ve seçmen

yaşı 18’den 22’ye çıkartılmıştır. Bu değişiklik ile genel oy ilkesi ilk defa uygulanabilir hale gelmiştir.

- ✓ 1924 (Terakkiperver Fırka) ve 1930 (Serbest Fırka) yıllarındaki iki başarısız deneyim dışında, 1945 senesine kadar, tek parti yönetimi sürdürülmüştür. 1945 yılında Milli Kalkınma Partisi, 1946’ da ise Demokrat Parti kurulmuştur. 1946 yılında yapılan seçimle ilk kez çok partili siyasal hayata geçilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin en uzun süre yürürlükte kalan Anayasası niteliğindeki 1924 Anayasası, 27 Mayıs 1960 askeri hareketine kadar yürürlükte kalmış ve bu hareketle birlikte yürürlükten kalkmıştır.

VII. 1961 Anayasası

27 Mayıs askeri müdahalesi sonucunda oluşturulan kurucu meclis tarafından hazırlanan 1961 anayasası temel hak ve özgürlüklerin geniş bir şekilde düzenlendiği, diğer anayasalarla karşılaştırıldığında demokratik özelliği öne çıkan bir anayasadır. 1961 anayasasını hazırlayan kurucu meclisin askeri kanadında Milli Birlik Komitesi, sivil kanadında ise Temsilciler Meclisi bulunur.

Bu anayasa 9 Temmuz 1961’de halkoyuna sunulmuştur. Seçmenlerin % 81’inin katıldığı oylamada yeni anayasa % 61,7 evet oyuyla kabul edilmiştir. Böylece Türk tarihinde ilk kez bir kurucu meclis anayasa hazırlamış ve bu anayasa halkoyu ile kabul edilmiştir.

1961 Anayasası ile getirilen ve öne çıkan düzenlemeler şu şekilde sıralanabilir.

Egemenlik: 1961 anayasası anayasaya egemenliğin yetkili organlar eliyle ve anayasanın koyduğu esaslar çerçevesinde kullanılacağını düzenlemiştir. TBMM’nin sınırsız egemenlik gücü ortadan kaldırılmış ve TBMM anayasal bir organ niteliğine büründürülmüştür.

Anayasanın Üstünlüğü: 1961 anayasasının 8. maddesine göre kanunlar anayasaya aykırı olamaz. Anayasa hükümleri yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamları ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Bu madde ile anayasanın üstünlüğü ilkesi açıkça kabul edilmiştir. Ayrıca **Anayasa Mahkemesi** kurularak özellikle yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğu denetime tabi tutulmuş ve anayasanın üstünlüğü ilkesi desteklenmiştir.

Kuvvetler Ayrılığı: 1961 anayasası ile kuvvetlerin yumuşak bir biçimde ayrılması sağlanarak parlamenter sisteme geçilmiştir. Yasama yetkisi TBMM’ne verilmiş,

ayrıca TBMM iki meclisli bir yapıda oluşturulmuştur. 1961 anayasasına göre TBMM, halk tarafından seçilen milletvekillerinden kurulan Millet Meclisi ve yine bir kısmı halk tarafından seçilen, bunun yanı sıra kontenjan ve doğal senatörlerden kurulan Cumhuriyet Senatosundan oluşur. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'na verilerek yürütme yetkisi meclisten ayrılmıştır. 1961 anayasası yargı bağımsızlığını tüm güvenceleriyle birlikte gerçekleştirmiştir.

Temel Hak ve Özgürlükler: 1961 anayasası temel hak ve özgürlükler alanında kapsamlı ve demokratik bir düzenleme yapmıştır. 1924 anayasasında yalnızca sayılmakla yetinilen bu hakların kapsamı genişletilmiş, kullanılmasıyla sınırlandırılması ve durdurulması konularına ilişkin geniş bir çalışma yapmıştır. Buna göre temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanun ile ve hakkın özüne dokunulmadan gerçekleştirilecektir.

Ayrıca 1961 anayasası ile **sosyal devlet** ilkesi ilk kez anayasal bir ilke olarak benimsenmiştir.

Laiklik ilkesi anayasada aynen kabul edilmiştir.

1961 anayasası ile çoğunlukçu demokrasi anlayışından çoğulcu demokrasi anlayışına geçilmiştir.

Yürütmenin, yönetimin tüm eylemleri, kararları anayasal bir kuruluş olan Danıştay denetimine verilmiştir.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 12 Mart 1971'de verdiği muhtıra ile yönetim biçimi geçici bir kesintiye uğramış 1971-73 yılları arasında ara rejim dönemi denebilecek bir yönetim biçimi yaşanmıştır. Bu tarihler arasında 1961 Anayasasında bazı önemli değişiklikler yapılmıştır.

- ✓ Bakanlar Kurulu'na kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verilmiştir.
- ✓ Üniversite özerkliği sınırlandırılmış, TRT'nin özerkliği kaldırılmıştır.
- ✓ Milli Güvenlik Kurulu'nun yardımcılık etme görevi, 'tavsiye etme' olarak düzenlenmiş ve kurulun etkisi artırılmıştır.
- ✓ Yürütme güçlendirilmiştir.
- ✓ Temel hakların sınırlandırılmasında, genel sınırlama sebepleri ve ayrıca bazı temel haklara da özel sınırlama sebepleri getirilmiştir.

- ✓ Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kurulmuş, Danıştay'ın görevlerinin bir kısmı bu mahkemeye devredilmiştir.
- ✓ Devlet Güvenlik Mahkemeleri de bu değişikliklerle kurulmuştur. (DGM'ler 2004 anayasa değişikliği ile kaldırılmıştır)

12 Eylül 1980'de yapılan asker müdahale ile 1961 anayasası yürürlükten kaldırılmış Milli Güvenlik Konseyi oluşturulmuş ve 1982 anayasasının hazırlıkları başlatılmıştır.

VIII. 1982 Anayasası

12 Eylül müdahalesi ile birlikte yönetime el koyan Milli Güvenlik Konseyi genel olarak devlet yetkilerini kullanmaya başlamıştır. MGK Başkanı Cumhurbaşkanı'nın yetkilerine sahipti Milli Güvenlik Konseyi de yasama görevini üstlendi.

Milli Güvenlik Konseyi 1981 yılında bir kurucu meclis oluşturarak yeni anayasa çalışmalarına başladı. Bu kurucu meclisin askeri kanadında Milli Güvenlik Konseyi, sivil kanadında ise danışma meclisi vardı. Bu kurucu meclis yeni bir anayasa yapıp demokratik sisteme geçilene kadar geçen sürede; yeni anayasayı ve bu anayasanın halkoyuna sunulmasını hazırlamak, siyasi partiler kanunu hazırlamak, seçim kanunu hazırlamak ve TBMM kurulup göreve başlayınca kadar yasama yetkisine dayanarak, kanun koyma, değiştirme, kaldırma işleri yapmak, görevlerini üstlendi.

1982 Anayasası daha sonra birçok değişiklik geçirerek kabul ediliş dönemindeki bazı özelliklerini yitirdiği söylenebilir. Ancak kabul edildiği zaman dönemine bakılarak bazı özellikleri şöyle sıralanabilir.

- ✓ Geçiş dönemi öngörmüştür.
- ✓ Referandum ile anayasanın kabulü ve Cumhurbaşkanı'nın seçimi birleştirilmiştir.
- ✓ Diğer anayasalar göre daha katı bir anayasadır.
- ✓ Milli Güvenlik Konseyinin düzenlediği kanunların anayasaya aykırılığı iddia edilemez. (Bu düzenleme 2001 anayasa değişikliği ile kaldırılmıştır)
- ✓ Otoritenin ağırlığı artmıştır. Kamu yararının, kişilerin yararından önce geldiği düşüncesi ve anarşi kaygıları sebebiyle hak ve hürriyetlerde sınırlamalara gidilmiştir. Güçlü devlet, otoriter idare kavramları ön plana çıkmıştır.

- ✓ Yürütme organı güçlendirilmiştir. Özellikle yürütme içinde Cumhurbaşkanı makamı güçlendirilmiştir.
- ✓ Siyasi karar alma mekanizmalarındaki tikanıkları giderici hükümler getirilmiştir.
- ✓ Diğer anayasalardan daha kazuistik bir şekilde hazırlanmıştır.

Kabul edilişinden bu yana 1982 Anayasası'nda yapılan değişiklikler

1987 Değişiklikleri

- ✓ 21 olan seçme ve halkoylamasına katılma yaşı 19'a indirildi;
- ✓ 400 olan milletvekili sayısı 450'ye çıkarıldı.
- ✓ 12 Eylül döneminde getirilen, siyasi partilerin ve liderlerinin siyasi yasaklarına ilişkin geçici 4. madde, yapılan referandumla yürürlükten kaldırıldı. Böylece, siyasi partilerin ve liderlerinin yasakları sona erdi.

1993 Değişiklikleri

- ✓ Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbest bırakıldı

1995 Değişiklikleri

- ✓ Tutuklulara ve yurtdışında bulunan vatandaşlara oy kullanma hakkı verildi
- ✓ Milletvekili sayısı 550'ye çıkarıldı
- ✓ Oy kullanma yaşı 19'dan 18'e indirildi
- ✓ Yükseköğretim elemanları ve öğrencilerinin siyasi partilere üye olabileceği düzenlendi.
- ✓ Devletin, siyasi partilere mali yardımı düzenlendi
- ✓ Milletvekillerinin istifasında, kabul için aranan salt çoğunluk şartı kaldırıldı

1999 Değişiklikleri

- ✓ Özelleştirme maddesi düzenlenerek liberal devlet sistemine geçiş hızlandırıldı
- ✓ Kamu hizmetlerinin gördürülmesi ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkların (özellikle çok uluslu şirketler) çözümü için tahkim yolu getirildi.

2001 Değişiklikleri

- ✓ Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında kullanılan genel sınırlama sebepleri kaldırıldı ve sınırlamanın ancak ilgili maddede yer alan özel sınırlama sebeplerine göre yapılabileceği kabul edildi. Hakların sınırlandırılmasında öze dokunma yasağı, ölçülülük, laik cumhuriyetin gerekleri ölçütleri düzenlendi.
- ✓ Adil yargılanma hakkı anayasal bir düzenleme haline getirildi
- ✓ Yakalama ve tutuklama süreleri yeniden düzenlendi
Kanuna aykırı bulguların delil olamayacağı ilkesi getirildi
- ✓ Ailenin, eşler arasındaki eşitliğe dayanacağı kuralı düzenlenerek aile reisi kavramı kaldırılmış oldu.
- ✓ Kamulaştırma bedelinin kural olarak peşin ödeneceği kabul edildi.
- ✓ Taksirli suçlardan mahkumiyet alan hükümlülerin oy kullanabileceği düzenlendi
- ✓ Seçim kanunlarında ve siyasi partiler kanununda yapılacak değişikliklerin, bir yıl geçmeden uygulanamayacağı hükmü getirildi.
- ✓ Dilekçe hakkı, karşılıklı olmak koşuluyla Türkiye'de ikamet eden yabancılara da tanındı.
- ✓ Meclis soruşturması açılması oylaması ve Yüce Divan'a sevk için yapılacak oylamanın gizli oyla yapılması prensibi kabul edildi.
- ✓ Siyasi partilerin kapatılması davalarında, temelli kapatma yerine kısmen ya da tamamen devlet yardımından yoksun bırakmaya da karar verilebileceği, siyasi partilerin kapatılmasında 3/5 çoğunluk aranması gerektiği düzenlendi
- ✓ Milli Güvenlik Konseyi döneminde çıkarılan kanun ve kanun hükmünde kararnamelere yargı yolunu kapatan geçici 15. madde kaldırıldı ve yargı yolu açılmış oldu.

2002 Değişiklikleri

- ✓ Bir ilin veya seçim çevresinin mecliste üyesi kalmaması durumunda, 90 gün izleyen ilk Pazar günü ara seçime gidileceği kuralı getirildi

- ✓ Milletvekili seçilme şartları arasında yer alan "ideolojik veya anarşik eylemlere" ibaresi, "terör eylemlerine" olarak değiştirildi.

2004 Değişiklikleri

- ✓ DGM'ler kaldırıldı
- ✓ İdam cezası tamamen kaldırıldı
- ✓ Uluslararası Adalet Divanı'na taraf olmanın yükümlülüğü dolayısıyla vatandaşın da yabancı bir ülkeye verilebileceği kabul edildi
- ✓ Milletlerarası anlaşmaların anayasaya aykırılığının ileri sürülemeyeceği prensibi kabul edildi.

2005 Değişiklikleri

- ✓ RTÜK'ün oluşumu anayasal düzenleme haline getirildi
- ✓ Sayıştay'ın görevleriyle ilgili düzenlemeler yapılarak, mahalli idarelerin mali denetiminin Sayıştay tarafından yapılacağı kabul edildi

2006 Değişiklikleri

- ✓ Seçmen yaşı 25'e indirildi.

2007 Değişiklikleri

- ✓ Milletvekili genel seçimleri 5 yıldan 4 yıla indirildi.
- ✓ Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçileceği, görev süresinin 5 yıl olacağı ve en fazla iki kez seçilebileceği düzenlendi.
- ✓ Cumhurbaşkanlığı için 20 milletvekilinin veya toplamı %10 alan siyasi partilerin aday gösterebileceği kabul edildi.
- ✓ Meclisin toplantı yeter sayısının bütün oturumlar için 1/3 olduğu hükmü düzenlendi

2010 Değişiklikleri

- ✓ Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, şehit dul ve yetimleri ile mamul ve gaziler için ayrıcalıklar tanımlanabileceği düzenlenmiştir.
- ✓ "Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir...." Özel hayatın gizliliği ile ilgili anayasal güvenceler getirilmiştir.
- ✓ "Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle hâkim kararına bağlı olarak sınırlandırılabilir." Se-

yahat özgürlüğü ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

- ✓ Sendika hakkı maddesinde yapılan düzenleme ile birden fazla sendikaya üye olabilmenin yolu açılmıştır.
- ✓ Memurlara toplu sözleşme yapma hakkı tanınmıştır.
- ✓ Kamu Denetçiliği kurumu anayasal bir kuruluş haline gelmiştir.
- ✓ Parti kapatma kararı ile Anayasa Mahkemesi'nin milletvekilliğini sona erdirebilmesi kaldırılmıştır.
- ✓ TBMM başkanlık divanının görev süreleri 2007 anayasa değişikliği ile yapılan düzenlemeye göre yeniden şekillendirilmiştir.
- ✓ Yüksek Askeri Şura kararlarına karşı kısmi yargı yolu açılmış, idarenin yargısal denetiminde yerindelik denetimi yapılamayacağı düzenlenmiştir.
- ✓ Memurlara verilen disiplin cezaları içerisinde yargı yolu kapalı olan uyarma ve kınama cezalarına karşı yargı yolu açılmıştır.
- ✓ Sivil kişilerin askeri mahkemelerde yargılanamayacağı düzenlenmiştir.
- ✓ Anayasa Mahkemesinin kuruluş çalışma ve esasları kapsamlı bir şekilde yeniden düzenlenmiştir.
- ✓ Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun kuruluş çalışma ve esasları kapsamlı bir şekilde yeniden düzenlenmiştir.
- ✓ Ekonomik ve Sosyal Konsey anayasal bir kuruluş haline getirilmiştir.
- ✓ Anayasanın Geçici 15. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. 12 Eylül 1980 askeri harekatı ile göreve gelen askeri yönetimin işlemlerine karşı yargı yolunu kapatan bu maddenin kaldırılmasıyla bu dönem yöneticilerinin eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açılmıştır.

DEVLETİN TEMEL NİTELİKLERİ

BAŞLANGIÇ

Anayasalar ve Anayasa Hukuku devletin şeklini, niteliklerini, temel organlarını ve görevlerini; bu organların birbiriyle olan ilişkilerini belirleyen ve düzenleyen hukuk kuralları içerir. 1982 Anayasası da bu bakış açısıyla yola çıkar. Anayasanın başlangıç bölümü anayasa metnine ve anayasanın yapılış amacına hakim olan temel inanış ve düşünceleri sıralarken, 1. madde devletin şeklini, 2. madde devletin işleyişine ve devlet organlarının faaliyetlerine hakim olan temel nitelikleri, 3. madde ise devletin şekil özelliklerini düzenler.

1982 Anayasası'nın başlangıç bölümünde yer alan ilke ve düşünceler şu şekilde sıralanabilir.

- ✓ Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılık
- ✓ Atatürk milliyetçiliği
- ✓ Atatürk medeniyetçiliği
- ✓ Çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi
- ✓ Millet iradesinin mutlak üstünlüğü
- ✓ Anayasanın ve hukukun üstünlüğü
- ✓ Hürriyetçi demokrasi
- ✓ Kuvvetler ayrılığı
- ✓ Türk varlığının devleti ve ülkesiyle bölünmezliği
- ✓ Laiklik
- ✓ Yurtta sulh, cihanda sulh ilkesi,
- ✓ Eşitlik ve sosyal adalet gerekleri

Bu ilkelerin önemi anayasanın ikinci maddesinde vurgulanır. 2. maddede yer alan hükme göre sıralanan temel niteliklerin başlangıçta belirlenen ilkelere dayalı olduğu düzenlemesi altına alınmıştır. Ancak burada vurgulamak gerekir ki anayasanın başlangıç bölümü ve burada yer alan ilkeler anayasanın değiştiremeyecek maddeleri arasında sayılmamış ve koruma altına alınmamıştır. Değiştirilemeyecek maddeler olan ilk üç madde kapsamında düşünmemek doğru olur.

CUMHURİYETÇİLİK

1982 Anayasası'nın 1. maddesi devletin şeklini belirtir ve devlet şeklinin Cumhuriyet olduğunu hüküm altına alır. "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir."

Bu hüküm ilk kez 1921 Anayasası'nda 1923 yılında yapılan değişiklikle düzenlenmiş ve anayasal bir ilke haline gelmiştir.

Cumhuriyet egemenliğin millete ait olduğu ve Devletin temel organlarının ve özellikle yasama ve yürütme organlarının veraset ilkesine dayanılmadan oluşturulduğu rejimdir. Cumhuriyet, egemenliğin, yani devlet gücünün, toplumun bütününe ait olduğu devleti ifade eder. Millet egemenliği anayasada gösterilmiş organları aracılığıyla ve bazı hallerde doğrudan doğruya kullanılabilir. 1982 Anayasası'nın demokratik sistemi gerçekleştirmek için yaptığı düzenlemeler bu kapsamda düşünülebilir. Yasama organının halk tarafından seçimle iş başına gelmesi, yürütme organının yasamanın içinden çıkması ve yasama denetimine tabi olması halk egemenliğinin uygulanabilirliğini gösterir. Bunun yanı sıra yine 1982 Anayasası ile getirilen referandum (hal-koylaması) düzenlemesi halkın egemenliği doğrudan doğruya kullanmasına örnek gösterilebilir.

İNSAN HAKLARINA SAYGILI DEVLET

Bilindiği gibi anayasa devletin şeklini ve organlarını belirleyip düzenlediği gibi temel hak ve özgürlüklerin de düzenlendiği yazılı belgedir. 1982 Anayasası temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesinde "insan haklarına saygılı" devlet ifadesini kullanmıştır. Temel hak ve özgürlükler ilk kez geniş bir şekilde 1961 Anayasası'nda düzenlenmiştir. 1982 Anayasası da bu düzenlemeleri takip etmiştir. 1982 Anayasası kabul edildiği tarihten bu yana temel hak ve özgürlüklerle ilgili birçok değişiklik geçirmiştir.

1982 Anayasası'nın temel hak ve özgürlükleri düzenlerken referans aldığı kaynak Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesidir.

1982 Anayasası'nda, temel hak ve hürriyetler sadece özgürlük alanı ya da yetki veren düzenlemeler olarak değil, aynı zamanda kişiye ödev ve sorumluluk yükleyen bir niteliğe de sahiptir. Anayasanın düzenlemesine göre temel hak ve ödevler herkesin kişiliğine bağlı olarak sahip olduğu, başkasına devredilemeyen, rıza ile de olsa vazgeçilemeyen hak ve hürriyetlerdir.

1982 Anayasası'nda temel hak ve ödevler; kişinin hak ve ödevleri, sosyal ve ekonomik hak ve ödevler ve siyasi hak ve ödevler olmak üzere üçlü bir ayrımla düzenlemiştir. Bu haklar hakkın tanımı ve türleri bölümünde kamu hakları başlığı altında incelenmiştir.

Temel Hakların Sınırlanması

Anayasanın 13. maddesine göre temel hak ve hürriyetler, ancak kanunla, özlerine dokunulmaksızın ve Anayasanın hak ve özgürlüğü tanımlayan maddelerindeki sebeplerle sınırlanabilir.

Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

Ölçülülük ilkesi, sınırlamada başvuru aracının sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli olmasını ifade eder. Hakkın özüne dokunmak ise, sınırlamanın hakkı kullanılamaz hale getirmesidir.

Ayrıca yabancılar için temel hak ve hürriyetler, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir. (md. 16).

Temel Hakların Kötüye Kullanılamaması

Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz. Ayrıca bu hak ve hürriyetler yine bu hak ve hürriyetleri yok etmek amacıyla kullanılamayacaktır.

Temel Hakların Kullanılmasının Durdurulması

Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü halde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir. (md. 15)

Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması ilk kez 1982 Anayasası' ile kabul edilmiştir. Dolayısıyla 1982 Anayasası'na göre temel haklar 15. maddede sayılan sebeplerle, belirli durumlarda, milletlerarası yükümlülükler ihlal edilmeden ve ölçülülük ilkesine uygun olarak durdurulabilecektir.

1982 Anayasası olağan durumlarda temel hak ve özgürlüklerin kanunla ve anayasada belirtilen ilkeler çerçevesinde sınırlanabileceğini, olağanüstü durumlarda ise daha geniş yetkilerle sınırlanabileceğini ve kullanılmasının durdurulabileceği kabul edilmiştir.

Ancak hangi halde olursa olsun;

- ✓ Kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi bütünlüğüne dokunulamaz.

- ✓ Kimse, din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz.

- ✓ Suç ve cezalar geçmişe yürütülemez ve suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

Bu haklar hiçbir şekilde dokunulmayacak haklar olarak anayasada düzenleme altına alınmıştır

Türkiye, 1987 yılında Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna bireysel başvuru hakkını; 1989 yılında Avrupa İnsan Hakları Divanının zorunlu yargı yetkisini kabul etmiştir.

1982 Anayasası'nda Sayılan Temel Hak ve Özgürlükler

Bu haklar genel kabul gören tasnifte; Negatif statü hakları, pozitif statü hakları ve aktif statü hakları olarak ayrıma tabi tutulabilir.

Negatif statü hakları kişilere siyasi baskıdan korunan bir özgürlük alanı sağlayan ve devlet, toplum ve üçüncü kişilere negatif, yani yalnızca müdahaleden kaçınmak şeklinde, bir yükümlülük getiren haklardır. Kişi hak ve ödevleri bu statüdedir.

Pozitif statü hakları, devletin bu hakları temin ve tedariki yönünde olumlu yükümlülükler üstlenmesini ve buna ilişkin çeşitli düzeylerde düzenlemeleri gerektirir. Sosyal ve ekonomik haklar bu statüdedir.

Aktif statü hakları yurttaşların siyasal iktidarın oluşumuna ve kullanımına katılmasını sağlayan haklardır. Siyasi haklar ve ödevler bu statüdedir.

1982 Anayasasında sayılarak belirtilen ve içerikleri de yine anayasada açıklanan kamu hakları Temel Hak ve Özgürlükler başlığı altında düzenlenmiş ve üç alt başlığa ayrılmıştır

1-KİŞİ HAKLARI ve ÖDEVLERİ

Kişinin maddi ve manevi varlığı ile ilgili bulunan ve bu varlığın serbestçe geliştirilmesi amacına yönelik olan hak ve özgürlüklerdir.

Kişinin dokunulmazlığı, maddî ve manevî varlığı

Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz.

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.

Zorla çalıştırma yasağı

Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır.

Kişî hürriyeti ve güvenliği

Herkes, kişî hürriyeti ve güvenliğine sahiptir. Anayasa ve kanunda belirtilen haller dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Kişî kanunda belirtilen hallerde tedbir amacıyla hâkim kararıyla tutuklanabilir.

Kişinin yakalandığı veya tutuklandığı, yakınlarına derhal bildirilir.

Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilir.

Yakalanan veya tutuklanan kişî, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırksekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hâkim önüne çıkarılır.

Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir.

Özel hayatın gizliliği ve korunması

a) Özel hayatın gizliliği

Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz.

Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir. (2010 Anayasa değişikliği)

b) Konut dokunulmazlığı

Kimsenin konutuna dokunulamaz. Usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça veya yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça kimsenin konutuna girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz.

c) Haberleşme hürriyeti

Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır. Usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça veya yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz.

Yerleşme ve seyahat hürriyeti

Herkes, yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir. Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz.

Yerleşme ve seyahat hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak, suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir.

Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle hâkim kararına bağlı olarak sınırlanabilir. (2010 Anayasa Değişikliği)

Din ve vicdan hürriyeti

Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Kimse, ibadete, dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

Düşünce ve kanaat hürriyeti

Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.

Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti

Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar.

Bilim ve sanat hürriyeti

Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

Basın ve yayımla ilgili haklar

a) Basın hürriyeti

Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.

b) Süreli ve süresiz yayın hakkı

Süreli veya süresiz yayın önceden izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.

c) Basın araçlarının korunması

Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz.

d) Kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme araçlarından yararlanma hakkı

Kişiler ve siyasî partiler, kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayım araçlarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu yararlanmanın şartları ve usulleri kanunla düzenlenir.

e) Düzeltme ve cevap hakkı

Düzeltme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir.

Toplantı hak ve hürriyetleri

a) Dernek kurma hürriyeti

Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir. Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz.

b) Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı

Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Mülkiyet hakkı

Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlana-

bilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz.

Hakların korunması ile ilgili hükümler

a) Hak arama hürriyeti

Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.

b) Kanunî hâkim güvencesi

Hiç kimse kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

c) Suç ve cezalara ilişkin esaslar

- ✓ Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.
- ✓ Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur.
- ✓ Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.
- ✓ Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolla delil göstermeye zorlanamaz.
- ✓ Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.
- ✓ Ceza sorumluluğu şahsîdir.
- ✓ Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz.
- ✓ Ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez.
- ✓ İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz.
- ✓ Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez.

İspat hakkı

Kamu görev ve hizmetinde bulunanlara karşı, bu görev ve hizmetin yerine getirilmesiyle ilgili olarak yapılan isnatlardan dolayı açılan hakaret davalarında, sanık, isnadın doğruluğunu ispat hakkına sahiptir.

2-SOSYAL ve EKONOMİK HAKLAR ve ÖDEVLER

Kişinin sosyal ve ekonomik faaliyetleriyle ilgili bulunan hak ve özgürlüklerdir.

Ailenin korunması

Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar.

Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.

Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır. (2010 Anayasa Değişikliği)

Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi

Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz. İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.

Kamu yararı düzenlemesi altında haklar

a) Kıyılardan yararlanma

Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir.

b) Toprak mülkiyeti

Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır.

c) Tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması

Devlet, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hay-

vansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır.

d) Kamulaştırma

Devlet ve kamu tüzelkişileri; kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını, kanunla gösterilen esas ve usullere göre, kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idarî irtifaklar kurmaya yetkilidir.

e) Devletleştirme ve özelleştirme

Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler, kamu yararının zorunlu kıldığı hallerde devletleştirilebilir.

Devletin, kamu iktisadî teşebbüslerinin ve diğer kamu tüzelkişilerinin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesine ilişkin esas ve usuller kanunla gösterilir.

Çalışma ve sözleşme hürriyeti

Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir.

Çalışma ile ilgili haklar

a) Çalışma hakkı ve ödevi

Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır.

b) Çalışma şartları ve dinlenme hakkı

Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar. Dinlenmek, çalışanların hakkıdır. Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir.

c) Sendika kurma hakkı

Çalışanlar ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten serbestçe çekilme haklarına sahiptir. Hiç kimse bir sendikaya üye olmaya ya da üyelikten ayrılmaya zorlanamaz.

Toplu iş sözleşmesi, grev hakkı ve lokavt hakları

a) Toplu iş sözleşmesi hakkı

İşçiler ve işverenler, karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumlarını ve çalışma şartlarını düzenlemek amacıyla toplu iş sözleşmesi yapma hakkına sahiptirler.

Memurlar ve diğer kamu görevlileri, toplu sözleşme yapma hakkına sahiptirler.

Toplu sözleşme yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması halinde taraflar Kamu Görevlileri Hakem Kuruluna başvurabilir. Kamu Görevlileri Hakem Kurulu kararları kesindir ve toplu sözleşme hükmündedir. (2010 Anayasa Değişikliği)

b) Grev hakkı ve lokavt

Toplu iş sözleşmesinin yapılması sırasında, uyuşmazlık çıkması halinde işçiler grev hakkına sahiptirler. Bu hakkın kullanılmasının ve işverenin lokavta başvurusunun usul ve şartları ile kapsam ve istisnaları kanunla düzenlenir. Grev hakkı ve lokavt iyi niyet kurallarına aykırı tarzda, toplum zararına ve millî serveti tahrip edecek şekilde kullanılamaz.

Siyasî amaçlı grev ve lokavt, dayanışma grev ve lokavtı, genel grev ve lokavt, işyeri işgali, işi yavaşlatma, verim düşürme ve diğer direnişler yapılamaz.

Ücrette adalet sağlanması

Ücret emeğin karşılığıdır. Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır. Asgarî ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumu da göz önünde bulundurulur.

Sağlık, çevre ve konut hakları

a) Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması

Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.

b) Konut hakkı

Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetken bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler.

Gençlik ve spor hakları

a) Gençliğin korunması

Devlet, istiklâl ve Cumhuriyetimizin emanet edildiği gençlerin müsbet ilmin ışığında, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetiştirme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri alır.

b) Sporun geliştirilmesi

Devlet, her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır, sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder. Devlet başarılı sporcuyu korur.

Sosyal güvenlik hakkı

Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.

Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malûl ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Yaşlılar, Devletçe korunur. Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir.

Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır.

Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması

Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.

Sanatın ve sanatçının korunması

Devlet, sanat faaliyetlerini ve sanatçıyı korur. Sanat eserlerinin ve sanatçının korunması, değerlendirilmesi, desteklenmesi ve sanat sevgisinin yayılması için gereken tedbirleri alır.

3-SİYASİ HAKLAR ve ÖDEVLER

Herhangi bir biçimde devletin yönetimine ve siyasi kuruluşuna katılmaya yönelik haklardır.

Türk vatandaşlığı

Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür. Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür. Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir. Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir ey-

lemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz. Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.

Seçme, seçilme ve siyasî faaliyette bulunma hakları

Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasî parti içinde siyasî faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir.

Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır. Ancak, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun, uygulanabilir tedbirleri belirler.

Onsekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halkoylamasına katılma haklarına sahiptir. Silah altında bulunan er ve erbaşlar ile askerî öğrenciler, taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler oy kullanamazlar. Ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde oy kullanılması ve oyların sayım ve dökümünde seçim emniyeti açısından alınması gerekli tedbirler Yüksek Seçim Kurulu tarafından tespit edilir ve görevli hâkimin yerinde yönetim ve denetimi altında yapılır.

Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir. Seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz.

Siyasî Parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma hakkı

Vatandaşlar, siyasî parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir. Parti üyesi olabilmek için onsekiz yaşını doldurmuş olmak gerekir.

Siyasî partiler, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.

Siyasî partiler önceden izin almadan kurulurlar.

Hâkimler ve savcılar, Sayıştay dahil yüksek yargı organları mensupları, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri, yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, Silahlı Kuvvetler mensupları ile yükseköğretim öncesi öğrencileri siyasî partilere üye olamazlar.

Kamu hizmetlerine girme hakkı

a) Hizmete girme

Her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir. Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez.

b) Mal bildirimini

Kamu hizmetine girenlerin mal bildiriminde bulunmaları ve bu bildirimlerin tekrarlanma süreleri kanunla düzenlenir. Yasama ve yürütme organlarında görev alanlar, bundan istisna edilemez.

Vatan hizmeti

Vatan hizmeti, her Türkün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir.

Vergi ödevi

Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.

Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.

Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.

Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Bakanlar Kuruluna verilebilir.

Dilekçe hakkı

Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir.

Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişle ilgili şikâyetleri inceler.

Kamu Başdenetçisi Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından gizli oyla dört yıl için seçilir.

Kamu Denetçiliği Kurumunun kuruluşu, görevi, çalışması, inceleme sonucunda yapacağı işlemler ile Kamu Başdenetçisi ve kamu denetçilerinin nitelikleri,

seçimi ve özlük haklarına ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir (2010 Anayasa Değişikliği)

ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

1924 Anayasası'nda "milliyetçilik" olarak düzenlenen ilke, 1961 Anayasası'nda "milli devlet", 1982 Anayasası'nda ise "Atatürk milliyetçiliğine bağlı" devlet şeklinde ifade edilmiştir.

Atatürk milliyetçiliği kavramından anlaşılması gereken subjektif milliyetçilik anlayışıdır.

Subjektif milliyetçilik

- ✓ Irka dayalı olmayan,
- ✓ Birlikte yaşama arzusuna ifade eden,
- ✓ Zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan,
- ✓ Sahip olunan mirasın korunmasında birlikte hareket eden
- ✓ Geleceği birlikte kurma arzusu hisseden

toplulukların millet olduğunu tanımlar

Atatürk milliyetçiliğinin anayasadaki düzenlemelerini ve sonuçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- ✓ Türkiye Cumhuriyeti'nin insan unsuru, tek bir millettir ve bu millet Türk milletidir.
- ✓ Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür.
- ✓ Resmi dili Türkçedir
- ✓ Türkiye Cumhuriyeti devlete ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür
- ✓ Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür. Dünyanın neresinde olursa olsun anne veya babadan birinin Türk vatandaşı olması halinde çocuğa da vatandaşlık verilir.
- ✓ Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir. Vatandaşlık kanununda vatandaşlığın doğumla, evlenme ile ve sonradan taleple kazanılabileceği ve bunun şart ve şekilleri belirlenmiştir.
- ✓ Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılmaz. Vatandaşlıktan çıkarma kararlarını Bakanlar Kurulu verir ve bu karar karşı yargı yolu açıktır

LAİKLİK

Laiklik, "devlet ile din işlerinin ayrılması; devletin din ve vicdan hürriyetinin gerçekleşmesi bakımından tarafsız olması" şeklinde ifade edilebilir.

Laikliğin bir yönü, inanç, ibadet ve vicdan hürriyetinin devlet tarafından güvence altına alınmasıdır. Bir din veya mezhep mensuplarının başka din veya mezhep mensuplarına karşı ya da kişinin inanç, ibadet, vicdan ve düşünce hürriyetini yaşamasına yönelik her türlü baskı ve tahakkümü önlemek laik devletin görevidir.

Din hürriyeti, herkesin dilediği inanç ve kanaate sahip olabileceğini ifade eder. Bu ilke, aynı zamanda dini inanca sahip olmama hürriyetini de içerir. İbadet hürriyeti gereği, kişiler inandıkları dinin ibadet, ayin ve törenlerini de serbestçe yerine getirebilirler. Ancak ibadet hürriyeti, din hürriyeti gibi mutlak değildir. İbadet hürriyetinin, Anayasanın 14. maddesinde sayılan amaçlarla kötüye kullanılması yasaklanmıştır.

Laikliğin diğer yönü ise din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasıdır. Laik devlette devletin siyasi yapısını, hükümet ve idarenin işleyişini, toplumun yaşayışını düzenleyen kanun ve kuralları dini prensipler değil, bilimsel yaklaşımlar, toplumsal ihtiyaçlar tayin eder.

Laikliğin diğer yönü olan din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmış olmasının gerekleri şu şekilde sıralanabilir.

a) Resmi bir devlet dininin bulunmaması: Bunun anlamı, devletin belli bir dine üstünlük tanımaması, o dinin kurallarını devlet işlemleriyle vatandaşlarına uygulamaya çalışmamasıdır. 1924 Anayasası'nın ilk halinde "Devletin dini İslamdır" hükmü yer alır. Kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi bir dindi vardır. Ancak 1924 Anayasası'nda 1928 yılı değişikliği ile bu hüküm anayasadan çıkarılmıştır. Laiklik ilkesi ise ilk kez 1924 Anayasası'nda 1937 yılı değişikliği ile anayasa hukukumuzda girmiştir.

b) Din kurumları ile Devlet kurumlarının ayrılmış olması:

c) Devlet yönetiminin din kurallarından etkilenmemesi:

d) Devletin, bütün dinlerin mensuplarına eşit davranması

DEMOKRATİK DEVLET

Demokrasi üzerine eski yunan site devletlerinden bu yana bir çok tanım yapılmış bir çok uygulama demokrasi olarak anlatılmıştır. Demokrasiyi halkın tercihlerini ortaya koyarak bir siyasal sistem oluşturması olarak tanımlarsak, 1982 Anayasası'nda demokratik devleti oluşturmak için yapılan düzenlemeleri daha kolay açıklamak mümkün olur. Bu anlamda demokratik devletin vazgeçilmez iki temel kavramından bahsedebiliriz.

1. Seçimler
2. Siyasi Partiler

1. SEÇİMLER

Anayasada serbest ve demokratik seçim ilkeleri şu şekilde belirtilmiştir.

“Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır.”

Seçimlere hakim olan bu ilkeleri açıklamakta fayda vardır.

Genel oy

Dil, din, ırk, servet, vergi, öğrenim durumu ve cinsiyet gibi sınırlamalar olmaksızın, bütün vatandaşların oy hakkına sahip olmasıdır.

1924 erkekler için genel oy ilkesi benimsenirken, 1930 yılında belediye seçimleri kanununda yapılan değişiklikle kadınlara da seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Bu hak kadınlara genel seçimler için 1934 yılında tanınmış ve böylece tam olarak genel oy ilkesine 1934 yılında geçilmiştir.

Genel oy ilkesi tüm vatandaşların oy hakkına sahip olduğunu belirtmekle birlikte anayasal sınırlamalar da getirmiştir. Buna göre;

- ✓ 18 yaşından küçükler
- ✓ Kısıtlılar
- ✓ Askeri öğrenciler
- ✓ Er ve erbaşlar
- ✓ Kasıtlı suçlardan cezaevinde hükümlü bulunanlar

oy kullanamaz. Bu sınırlamaları geçici olarak anlamak gerekir. Bunun yanı sıra cezaevinde bulunan tak-sirli suçtan hüküm giymiş olanlar ile tutuklular oy kul-

lanabilir. Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları da sınır kapılarında oy kullanma hakkına sahiptir.

Eşit oy

Dil, din, ırk, servet, vergi, öğrenim durumu ve cinsiyet gibi sınırlamalar olmaksızın, her vatandaşın tek bir oya sahip olmasını ve kullanılan oyun eşit değerde olmasını ifade eder.

Gizli oy ve açık sayım ve döküm

Seçmenlerin etik altında kalmasını önlemek ve düşüncelerini oylarıyla rahatça ifade edebilmesini sağlamak amacıyla oy verme işlemi gizli yapılır. Bununla birlikte sandıkların açılması ve oyların sayımı herkese açık olarak gerçekleştirilir. 1950 yılında gizli oy ve açık sayım ve döküm ilkeleri kabul edilmiştir.

Tek dereceli seçim

Tek dereceli seçimde seçmenler, temsilcilerini doğrudan seçerler. Seçmenlerin araya kimse girmeden (delege, ara temsilci vb.) temsilcisini doğrudan doğruya kendisinin belirleyebildiği sistemdir. Türkiye’de 1946 yılına kadar iki dereceli seçim uygulanmıştır. 1946 seçimleri tek dereceli sisteme göre yapılan ilk seçimlerdir.

Seçimlerin serbestliği

Bu ilke, vatandaşların hiçbir baskı ve zorlama olmadan oy kullanabilmelerini ifade eder. Oy vermek mecburi tutulamaz. Kişi oy kullanıp kullanmamakta serbesttir. Böyle bir ilke olmakla birlikte anayasada sonradan yapılan değişiklikle “Halkoylamasına, milletvekili genel ve ara seçimlerine ve mahallî genel seçimlere iştiraki temin için, kanunla para cezası dahil gerekli her türlü tedbir alınır” hükmü getirilmiştir. Bu hüküm oy vermenin mecburi hale getirildiği şeklinde yorumlanmakla birlikte para cezası milletvekili seçimleri için getirilmiş, ceza uygulama yetkisi de ilçe seçim kuruluna bırakılmıştır. Uygulamada pek görülmemektedir

Seçimlerin yargı organlarının yönetimi ve denetiminde yapılması

Anayasaya göre, seçimler yargı organlarının yönetimi ve denetimi altında yapılır. Seçimlerin başlangıcından bitimine kadar, tüm işlemler il ve ilçe seçim kurulları ve bu kurulların denetim organı niteliğinde görev yapan Yüksek Seçim Kurulu tarafından yürütülür. Seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma, seçmen listelerinin hazırlanması, oy pusulalarının düzenlenmesi, aday listelerinin kesinleştirilmesi gibi işlemlerle birlikte, seçimden sonra

seçimle ilgili şikayet ve itirazları inceleme ve kesin karara bağlama ve TBMM üyelerinin seçim tutanaklarını kabul etme görevi bu organlar tarafından yürütülür.

YÜKSEK SEÇİM KURULU

YSK, 1950 yılında kurulmuştur. Yüksek Seçim Kurulu ilk defa 1961 Anayasası ile anayasal bir kuruluş olmuştur.

7 asıl ve 4 yedek üyeden oluşur. Üyelerin 6'sı Yargıtay, 5'i Danıştay Genel Kurullarınca kendi üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğunun gizli oyu ile seçilir. Üyelerin görev süresi 6 yıldır. Süresi biten üye yeniden seçilebilir. Üyeler, salt çoğunluk ve gizli oyla aralarından bir başkan ve bir başkanvekili seçerler.

Görev ve Yetkileri,

- ✓ İl ve ilçe seçim kurullarının oluşmasını sağlamak,
- ✓ İl seçim kurullarının işlemlerine ve kararlarına karşı yapılacak itirazları, oy verme gününden önce ve itiraz konusunun gerektirdiği süratle, kesin karara bağlamak,
- ✓ Adaylığa ait itirazlar hakkında kesin karar vermek,
- ✓ İl seçim kurullarınca düzenlenen tutanaklara karşı yapılan itirazları inceleyip kesin karara bağlamak.
- ✓ Milletvekillerinin seçim tutanaklarını kabul etme ve RG'de yayımlamak.
- ✓ Cumhurbaşkanı seçim tutanaklarının kabul etme ve RG'de yayımlamak.

Yüksek Seçim Kurulunun kararları kesindir ve bu kararlara karşı başka bir mercie başvurulamaz.

2. SİYASİ PARTİLER

Siyasî partiler, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Siyasî partiler önceden izin almadan kururlar ve Anayasa ve kanun hükümleri içerisinde faaliyetlerini sürdürürler.

1982 Anayasası'nın 68. maddesine göre "Vatandaşlar, siyasî parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir." Siyasî partiler, partiye üye olma yeterliğine sahip en az otuz Türk vatandaşı tarafından kurulur. Siyasî partilerin genel merkezi Ankara'da bulunur.

Siyasi Parti Üyeliği

Parti üyesi olabilmek için onsekiz yaşını doldurmuş olmak gerekir.

- ✓ Hâkimler ve savcılar,
- ✓ Sayıştay dahil yüksek yargı organları mensupları,
- ✓ Kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri,
- ✓ İşçi niteliği taşımayan kamu görevlileri,
- ✓ Silahlı Kuvvetler mensupları
- ✓ Yükseköğretim öncesi öğrencileri
- ✓ Kamu hizmetlerinden yasaklılar,
- ✓ Yüz kızartıcı suçlar, kaçakçılık suçları, ihaleye fesat karıştırmaya veya Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından mahkûm olanlar,
- ✓ Taksirli suçlar hariç beş yıl ağır hapis veya beş yıl ve daha fazla hapis cezasına mahkûm olanlar,
- ✓ Terör eyleminden mahkûm olanlar,

Siyasî partilere üye olamazlar.

Yükseköğretim elemanlarının ve yükseköğretim öğrencilerinin siyasî partilere üye olmaları ancak kanunla düzenlenebilir.

Siyasi Partilerin Gelirleri

Siyasî Partiler Kanunu siyasî partilerin elde edebileceği gelirleri şu şekilde sıralamıştır.

1. Parti üyelerinden alınacak giriş aidatı ile üyelik aidatı,
2. Partili milletvekillerinden alınacak milletvekilliği aidatı,
3. Milletvekili, belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği ve il genel meclis üyeliği aday adaylarından alınacak özel aidat,
4. Bayrak, flama, rozet, yayınların vb. satışından sağlanacak gelirler ile tertiplenen balo, eğlence ve konser faaliyetlerinden sağlanacak gelirler,
5. Parti mal varlığından elde edilecek gelirler,

Siyasî partilerin ticari faaliyette bulunmaları yasaktır. Kredi veya borç alamazlar. Ancak, ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gerçek ve tüzelkişilerden kredili veya ipotek karşılığı mal satın alabilirler. Siyasî partiler, ikametleri ile amaç ve faaliyetleri için gerekli olanlardan başka taşınmaz mal edinemezler. Partiler, amaçla-

rı içinde olmak şartıyla sahip oldukları taşınmaz mallardan gelir sağlayabilirler.

6. Bağışlar,

Siyasi partiler Devlete ait kurum ve kuruluşlar ile yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, Türk uyruklığında olmayan gerçek ve tüzel kişilerden hiçbir suretle bağış kabul edemezler.

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları, dernekler, vakıflar ve kooperatifler, siyasi partilere maddi yardım ve bağışta bulunabilirler. Gerçek ve tüzel kişilerin her birinin bir siyasi partiye aynı yıl içerisinde iki milyar liradan fazla bağışta bulunması yasaktır.

7. Devletçe yapılan yardımlar

Milletvekili genel seçimlerinde toplam geçerli oyların % 3'ünden fazlasını alan siyasi partilere de Devlet yardımı yapılır. Devlet yardımı, siyasi partiler arasında, toplam geçerli oy sayıları ile orantılı olarak bölüştürülmek suretiyle her yıl ödenir. Bu yardım sadece parti ihtiyaçları veya parti çalışmalarında kullanılır.

Siyasi Partilerin Mali Denetimi

Siyasi Partilerin mali denetimini Anayasa Mahkemesi yapar. Siyasî partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması kanunla düzenlenir. Siyasî partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti ve denetimi Anayasa Mahkemesince yapılır. Anayasa Mahkemesi, bu denetim görevini yerine getirirken Sayıştay'dan yardım sağlar. Anayasa Mahkemesinin bu denetim sonunda vereceği kararlar kesindir.

Siyasi Partilerin Yasakları

Siyasî partilerin tüzük ve programları ile eylemleri anayasada sayılan aşağıdaki ilkelere aykırı olamaz.

- ✓ Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne,
- ✓ İnsan haklarına,
- ✓ Eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine,
- ✓ Millet egemenliğine,
- ✓ Demokratik, lâik Cumhuriyet ilkelerine
- ✓ Sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz
- ✓ Suç işlenmesini teşvik edemez.

- ✓ Siyasî partiler, ticarî faaliyetlere girişemezler.

Siyasî partilerin kapatılması

Siyasi parti kapatma davasını Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açar. Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunca kesin olarak karara bağlanır.

Anayasa Mahkemesi, temelli kapatma yerine, siyasî partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir.

Siyasi partilerin kapatılması ile ilgili 149. maddeye göre, siyasî partilerin kapatılmasına ya da Devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu şarttır. (2010 Anayasa Değişikliği)

Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz.

Bir siyasî partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyeleri, beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamazlar.

SOSYAL DEVLET

Sosyal devlet; güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlamakla yükümlü olan, bunun için sosyal ve ekonomik alanlara müdahale eden ve düzenlemeler yapan devlettir. Sosyal devlet, ekonomik ve sosyal anlamdaki eşitsizlikleri gidermeye çalışan devlettir. Sosyal devlet ilkesi ilk kez 1961 Anayasası' ile kabul edilmiş, 1982 Anayasası'nda da aynen yer almıştır.

Sosyal Devletin Hukuki Yöntemleri:

Herkese insan haysiyetine yakışır asgari bir hayat düzeyi sağlamaya yönelik tedbirler almak bunları ekonomik gücü doğrultusunda hayata geçirmek sosyal devlet ilkesinin ana temasını oluşturur. Bu ilkeyi gerçekleştirebilmek için devletin başvurduğu bazı yöntemler şunlardır.

- ✓ **Sosyal haklar:** Sosyal haklar, sosyal adaleti sağlamaya, sosyal eşitsizlikleri azaltmaya, toplum içinde ekonomik bakımdan zayıf olan sınıf ve grupları korumaya yönelik haklardır.
- ✓ **Planlama:** Planlama toplumun ekonomik kaynaklarının, ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla bilimsel ve akılcı kullanılmasını sağlamaya yönelik düzenlemedir. 1982 Anayasası' planlamayı devlete bir görev olarak yüklemiştir.

- ✓ **Vergi Adaleti:** Bu ilke vergi oranlarının, mükellefin mali gücüne göre saptanmasını ifade eder.
- ✓ **Çalışma Hayatına İlişkin Düzenlemeler:** Devletin çalışanların çalışma koşullarında yapacağı iyileştirmeler, ücret eşitsizliğinin giderilmesi için yapılan düzenlemeler ve istihdamın geliştirilmesi ve işsizliğin azaltılması için alınan önlemler bu başlık altında sayılabilir.
- ✓ **Sosyal Güvenlik Sistemi:** Kişilerin sosyal risklerden en az etkilenmesi için uygulanan sosyal sigorta sistemi, deşavantajlı grup ve kişiler için yapılan sosyal yardımlar ve sosyal hizmet uygulamaları bu kapsamda kabul edilebilir.
- ✓ **Kamulaştırma:** Kamu hizmetlerini yürütebilmek için gerekli olan, özel mülkiyet altındaki taşınmaz bir malın, sahibinin isteğine bakılmaksızın kamu mülkiyetine geçirilmesi işlemine **kamulaştırma** denilir.
- ✓ **Devletleştirme** ise kamu hizmeti niteliği taşıyan özel girişimlerin kamu yararının zorunlu kıldığı durumlarda devlete aktarılmasına yönelik işlemdir. Kamulaştırma işleminin konusu özel mülkiyetteki taşınmaz mallar olduğu halde, devletleştirme işleminin konusu özel teşebbüslerdir.

HUKUK DEVLETİ

Devletin işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı olduğu ve vatandaşların hukuki güvence altında olduğu devlettir. Nasıl ki ülkede yaşayan kişiler hukuka bağlı hareket etmek zorundadır, hukuk kurallarını koyan, uygulayan ve denetimini yapan devlet organları da hukuka bağlı kalmak zorundadır. Bu ilke hukuk devleti ilkesi olarak adlandırılır.

Hukuk devletinin en temel unsurları şunlardır:

Yasama işlemlerinin yargısal denetimi

Hukuk kurallarını koyan yasama organı hukuka uygun hareket etmelidir. Yasa koyucunun hukuk dışı işlemleri denetim yoluyla iptal edilebilir. Bu görev Anayasa Mahkemesindedir.

Yürütme işlemlerinin yargısal denetimi

Hukuk kuralları ile görevleri ve faaliyetleri belirlenen yürütme organı belirlenen çerçevede görevlerini yerine getirmelidir. Hukuka aykırı işlemler yargı organları tarafından denetlenir ve gerektiğinde iptal edilebilir. Yürütmenin denetimi idari yargı mahkemeleri tarafından gerçekleştirilir.

1982 Anayasası'na göre "İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır."

Ancak;

- ✓ Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler
 - ✓ Yüksek Askeri Şuranın terfi ve kadrosuzluk nedeniyle emekliye sevk etme kararları (2010 Anayasa Değişikliği)
 - ✓ Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu Kararları (Meslekten çıkarmaya ilişkin kararlar hariç (2010 Anayasa Değişikliği)
 - ✓ Silahlı Kuvvetler içinde verilen disiplin cezaları
- Yargı denetimine tabi değildir. Bunlara karşı idare aleyhine dava açılmaz.

Yargı Bağımsızlığı

1982 Anayasası' 138. maddede yargı bağımsızlığını düzenlemiştir.

- ✓ Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar. Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler.
- ✓ Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.
- ✓ Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz.
- ✓ Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.

Anayasanın bu düzenlemesi mahkemelerin bağımsızlığını güvence altına almaktadır. Mahkemelerin bağımsızlığı hukuk devletinin gerçekleştirilmesi noktasında büyük önem taşır. Yasama ve yürütme organlarını denetleyecek olan yargının bağımsız olması hukuk devletinin olmazsa olmazıdır.

Bu üç ilke hukuk devletinin temelini oluşturmakla birlikte, hukuk devleti ilkesini tamamlayan başka anayasal düzenlemeler de vardır.

Kanuni Hakim Güvencesi

"Hiç kimse kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.”

Sıkıyönetim askeri mahkemeleri bu ilkenin istisnasını oluşturur. Bunun yanı sıra bazı hallerde güvenlik sebebiyle yargılama, başka yerde bir mahkemeye taşınabilir. Bu uygulamaları kanuni hakim güvencesinin ihlali olarak saymamak gerekir.

Hukukun genel ilkelerine bağlılık

Hukukun, tüm uygar ülkelerin benimseyip uyduğu ve bilinen ilkelere uygun olmasıdır. Bu anlamda, genel hukuk ilkelerinden bazıları şunlardır: iyi niyet, ahde vefa, kazanılmış haklara saygı, kanunların geriye yürümezliği, kesin hükme saygı.

Adil yargılanma hakkı

Herkes, meşrû vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.

Temel hakların güvence altına alınması

Temel haklar ve ödevler anayasada sayılmış kimlerin bu hakları ne şekilde kullanacağı belirtilmiş ve yine bu hakların sınırlanması ve kullanılmasının durdurulması ile ilgili ilkeler belirtilerek temel hak ve ödevler anayasal güvence altına alınmıştır.

“Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.

Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.

İdarenin Mali Sorumluluğu

İdare anayasa ve kanunlarla kendisine verilen görevleri yerine getirirken vatandaşlara kişisel veya mali anlamda bir zarar verirse bu zararları karşılamakla yükümlüdür. Bu zararın idarenin kusuru olmadan ortaya çıkmış olması zarardan imtina etmesini sağlamaz. Kamu görevlisinin kamu hizmetinin görülmesi sırasında kişisel kusuru ile verdiği zararda idarenin sorumluluğu altındadır.

“Kişinin, resmî görevliler tarafından vâki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır.”

Suç ve cezalara ilişkin esaslar

Devlet cezalandırma konusunda da hukuka bağlı kalmalı ceza koyarken veya uygularken bazı temel ilkelere uygun hareket etmelidir. Bu temel ilkeler de 1982 Anayasası’nda sayılarak düzenlenmiştir.

- ✓ Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez. (Kanunsuz suç ve ceza olma ilkesi)
- ✓ Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur. (Kanunilik ilkesi)
- ✓ Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz. (Masumiyet ilkesi)
- ✓ Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.
- ✓ Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.
- ✓ Ceza sorumluluğu şahsîdir. Hiç kimse başka bir kişinin suçunu ve cezasını üstlenemez. Ceza sorumluluğu ölümle birlikte sona erer.
- ✓ Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz.
- ✓ Ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez.
- ✓ İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz.
- ✓ Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez. (Uluslararası Ceza divanı yayınladığı sözleşmelerle savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve organize uyuşturucu kaçakçılığı gibi suçlarda iade sınırlarının kaldırılmasına ilişkin düzenlemeler yapmıştır. Türkiye’nin de imzaladığı bu sözleşmeler gereği bu tür suçlarda iade sınırı yoktur.)

EŞİTLİK

Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu

maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.

Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

Kadro A Kadro

YASAMA

1982 anayasası yasama yetkisinin TBMM'ye ait olduğunu ve bu yetkinin devredilemeyeceğini belirtmiştir.

"Md.7. Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisindir. Bu yetki devredilemez."

TBMM'nin kuruluşu

TBMM 4 yılda bir yapılacak genel seçimlerde seçilecek 550 milletvekilinden kurulur. Milletvekili sayısı 1982 anayasasının ilk düzenlemesinde 400 olarak belirlenmiş 1987 anayasa değişikliği ile 450'ye çıkarılmış ve en son 1995 anayasa değişiklikleri ile 550 milletvekili olarak belirlenmiştir.

TBMM'nin seçim dönemi 5 yıl iken 2007 yılında yapılan anayasa değişikliği ile seçim dönemi 4 yıla indirilmiştir.

Seçimlerin Yenilenmesi (Erken Seçim)

Meclis, 4 yıllık süre dolmadan seçimin yenilenmesine karar verebileceği gibi, Anayasada belirtilen şartlar altında Cumhurbaşkanınca verilecek karara göre de seçimler yenilenir. Süresi biten milletvekili yeniden seçilebilir.

TBMM hiçbir şart ve koşula bağlı kalmadan ve özel bir çoğunluk olmadan meclis seçimlerinin yenilenmesine karar verebilir.

Cumhurbaşkanı ise

- ✓ Bakanlar Kurulunun güvenoyunu alamaması veya güvensizlik oyuyla düşürülmesi hallerinde; kırkbeş gün içinde yeni Bakanlar Kurulu kurulamadığı veya kurulduğu halde güvenoyu alamadığı takdirde
- ✓ -Başbakanın güvensizlik oyu ile düşürülmeden istifa etmesi üzerine kırkbeş gün içinde
- ✓ -Yeni seçilen Türkiye Büyük Millet Meclisinde Başkanlık Divanı seçiminden sonra yine kırkbeş gün içinde Bakanlar Kurulunun kurulamaması hallerinde

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanına danışarak seçimlerin yenilenmesine karar verebilir.

Yenilenme kararı Resmî Gazetede yayımlanır ve seçime gidilir.

Yenilenmesine karar verilen Meclisin yetkileri, yeni Meclisin seçilmesine kadar sürer.

Seçimlerin Ertelenmesi

"Savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmezse, Türkiye Büyük Millet Meclisi, seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasına karar verebilir. Geri bırakma sebebi ortadan kalkmamışsa, erteleme kararındaki usule göre bu işlem tekrarlanabilir."

1982 anayasası seçimlerin ertelenmesi için tek bir sebep öngörmüştür. Seçimler sadece savaş sebebiyle ertelenebilir. Erteleme 1 yıl olarak belirlenmiş ve erteleme kararı TBMM ye bırakılmış, karar için özel bir çoğunluk öngörülmemiştir.

Ara Seçim

TBMM üyeliklerinde ölüm, istifa gibi sebeplerle boşalma olması durumunda boşalan üyelikleri tamamlamak için yapılan seçime ara seçim denir. Ara seçim ülke genelinde değil sadece üyeliğin boşaldığı seçim bölgelerinde yapılır. Ara seçim yapılmasına ilişkin anayasada belirtilen kuralları sırasıyla incelemek gerekir.

- ✓ Ara seçim, her seçim döneminde bir defa yapılır
- ✓ Genel seçimden otuz ay geçmedikçe ara seçime gidilemez.
- ✓ Boşalan üyeliklerin sayısı, üye tamsayısının yüzde beşini bulduğu hallerde, ara seçimlerinin üç ay içinde yapılmasına karar verilir.
- ✓ Genel seçimlere bir yıl kala, ara seçimi yapılamaz.
- ✓ Bir ilin veya seçim çevresinin, Türkiye Büyük Millet Meclisinde üyesinin kalmaması halinde, boşalmayı takip eden doksan günden sonraki ilk Pazar günü ara seçim yapılır.

Milletvekili seçilme yeterliliği

Milletvekili seçilebilmek için gerekli şartlar anayasanın 79. maddesinde sıralanmıştır. Bun göre adayların seçilebilmek için aşağıdaki şartları taşıması gerekir.

- ✓ T.C. vatandaşı olmak (çifte vatandaşlık engel değil)
- ✓ Yirmibeş yaşını doldurmuş olmak
- ✓ En az ilkokul mezunu olmak
- ✓ Kısıtlı olmamak
- ✓ Erkek adaylar için askerlik hizmetini yapmış **olmak** (Tecilli olmaz)
- ✓ Kamu hizmetinden yasaklı olmamak

- ✓ Taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymemiş olmak
- ✓ Zimmet, ihtilâs, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymemiş olmak

Ayrıca kamu hizmetinde görev yapan, hâkimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensupları, yukarıdaki şartları taşıyalar dahi görevlerinde çekilmedikçe aday olamazlar. Aday olmak için görevlerinden ayrılanlar seçilemezler ise tekrar görevlerine iade edilirler.

Seçilen milletvekili TBMM’de anayasada belirtilen milletvekili yemini ederek görev başlar. Seçilip göreve başlayan milletvekili TBMM’de, seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün Milleti temsil ederler.

Milletvekilliği ile bağdaşmayan işler

Milletvekilleri seçildikleri ve göreve başladıkları sırada milletvekilliği ile bağdaşmayan bir işi sürdürüyorlarsa bu işleri bırakmak zorundadırlar. Milletvekilliği ile yürütemeyecekleri işler kısmen anayasada kısmen de ilgili kanunlarda belirtilmiştir. Buna göre Milletvekilleri;

- ✓ Devlet ve diğer kamu tüzelkişilerinde ve bunlara bağlı kuruluşlarda görev alamazlar.
- ✓ Devletin veya diğer kamu tüzelkişilerinin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak katıldığı teşebbüs ve ortaklıklarda görev alamazlar.
- ✓ Kamu yararına çalışan derneklerin yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar.
- ✓ Devletten yardım sağlayan vakıfların yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar.
- ✓ Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikalar ve bunların üst kuruluşlarının ve katıldıkları teşebbüs veya ortaklıkların yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar.

- ✓ Yukarıda sayılan kurum ve kuruluşlarda ücret karşılığı iş takipçiliği, komisyonculuk, müşavirlik yapamazlar;
- ✓ Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlar ile zimmet, ihtilas, irtikap, kaçakçılık ve döviz suçları gibi Devletin maddi çıkarlarıyla ilgili davalarda Devlet aleyhine avukatlık yapamazlar
- ✓ Serbest mesleklerini yürütürken, ferdi işletmelerini idarede milletvekilliği unvanlarını kullanamazlar.
- ✓ Yürütme organının teklif, atama veya onamasına bağlı resmî veya özel herhangi bir işte görev alamazlar. (Bir üyenin belli konuda ve altı ayı aşmamak üzere Bakanlar Kurulunca verilecek geçici bir görevi kabul etmesi, Meclisin kararına bağlıdır)
- ✓ Milletvekilleri, yabancı bir devlet veya milletlerarası bir kuruluş tarafından verilen idari ve siyasi, ücretli herhangi bir işi veya görevi Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararı olmadıkça kabul edemezler.
- ✓ Herhangi bir taahhüt işini doğrudan veya dolaylı olarak kabul edemezler, temsilcilik ve hakemlik yapamazlar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği ile bağdaşmayan diğer görev ve işler kanunla düzenlenir.

Milletvekili Seçim Süreci

Seçim çevreleri

Kural olarak her il bir seçim çevresidir. Milletvekili sayısı fazla olan iller kendi içinde birden fazla seçim çevresine ayrılabilir. Milletvekili seçim kanunu seçim çevrelerini ve her seçim çevresinin çıkaracağı vekil sayısını saptama görevini Yüksek Seçim Kuruluna vermiştir. Kural olarak milletvekili sayısı seçim çevresinin nüfusuna orantılı belirlenir.

Seçimin Başlangıcı

TBMM seçimleri normal olarak 4 yılda bir yapılır. Her seçim döneminin son toplantı yılının 3 temmuz günü seçimlerin başlangıç tarihidir ve Kasım ayının ilk Pazar günü oy verilir. Seçim dönemi bitmeden önce seçimin yenilenmesine TBMM veya CB tarafından karar verilmesi halinde durum Bakanlar Kurulu tarafından 48 saat içinde ilan olunur. Yenileme kararı TBMM tarafından verilmiş ise Meclis seçimin yapılacağı tarihi de belirler, CB tarafından verilmesi halinde ise kararın

verildiği tarihten itibaren 90. günü izleyen ilk Pazar günü seçimler yapılır.

Seçim Sonuçları

Ülke genelinde yapılan seçimler tamamlandı il ve ilçelerden gelen tutanaklar kesinleştirildikten sonra, kesin seçim sonuçları Yüksek Seçim Kurulu tarafından açıklanır ve seçim tamamlanmış olur.

Yasama Muafiyetleri

Seçilen milletvekili göreve başladıktan sonra iki önemli muafiyet kazanır. Yasama Sorumsuzluğu (mutlak muafiyet) ve yasama dokunulmazlığı.

Yasama Sorumsuzluğu

“Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisçe başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar.”

Yasama meclisleri üyelerine yasama görevlerini gereği gibi yerine getirmeyi sağlamak amacıyla bazı bağımsızlık ve dokunulmazlıklar tanınmıştır. Yasama sorumsuzluğunun amacı vekillerin meclisteki söz hürriyetini korumaktır. Sorumsuzluğun söz konusu olabilmesi için söz konusu eylemin meclis çalışmaları sırasında işlenmiş olması ve oy, söz veya düşünce açıklaması yoluyla işlenmiş olması gerekir. Meclis çalışmaları deyimi sadece meclisin genel kurul toplantıları değil komisyon toplantılarını ve siyasi partilerin grup toplantılarını da kapsar. Suç teşkil eden eylemin sorumsuzluk kapsamına girebilmesi için gerekli ikinci şart bu eylemin oy, söz veya düşünce açıklaması yoluyla işlenmiş olmasıdır.

Sorumsuzluk cezai takibata karşı mutlak olarak korur. Sorumsuzluğun meclisçe kaldırılabilmesi mümkün değildir. Sorumsuzluk sürekli niteliktedir.

Yasama Dokunulmazlığı

“Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14 üncü maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır.”

Yasama sorumsuzluğunun milletvekilinin meclis çalışmalarındaki söz ve düşünce hürriyetini korumasına karşılık yasama dokunulmazlığı milletvekilini keyfi veya

asılsız ceza kovuşturmalarından ve tutuklamalardan korur.

Dokunulmazlık **CEZA** kovuşturmaları için söz konusudur. (Hukuk davaları için geçerli değildir.)

TBMM tarafından kaldırılabilir.

Dokunulmazlığı kaldırılan bir üye tekrar seçilmiş ise dokunulmazlığı da geri gelir. Bu durumda ilgili üye hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılabilmesi Meclisin dokunulmazlığı tekrar kaldırmasına bağlıdır.

Dokunulmazlığı kaldırıldıktan sonra yargılanan ve ceza alan milletvekilinin cezasının infazı milletvekilliğinin bitimine bırakılır.

Dokunulmazlığın kaldırılması için izlenecek usul hâlen TBMM’de uygulanan Millet Meclisi İçtüzüğü ile düzenlenmiştir. Dokunulmazlığın kaldırılması kararı meclis basit karar yeter sayısidir.

Yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığından TBMM üyeleri dışında milletvekili olmayan bakanlar ve CB de yararlanırlar.

Milletvekilliğinin sona ermesi

- ✓ İstifa eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesi, istifanın geçerli olduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanınca tespit edildikten sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca kararlaştırılır.
- ✓ Milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, yetkili komisyonun bu durumu tespit eden raporu üzerine Genel Kurul gizli oyla karar verir.
- ✓ Meclis çalışmalarına özürsüz veya izinsiz olarak bir ay içerisinde toplam beş birleşim günü katılmayan milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, durumun Meclis Başkanlık Divanınca tespit edilmesi üzerine, Genel Kurulca üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyuyla karar verilebilir.
- ✓ Milletvekilliğinin kesin hüküm giyme veya kısıtlanma halinde düşmesi, bu husustaki kesin mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyle olur.

Dokunulmazlığın kaldırılması ve üyeliğin düşmesi kararlarının denetlenmesi

TBMM tarafından yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya milletvekilliğinin meclis kararı ile düşmesine karar verilmiş olması durumunda meclis genel

kurulu kararının alındığı tarihten başlayarak 7 gün içerisinde kararın mağduru milletvekili veya bir başka milletvekili kararın anayasaya kanuna veya içtüzüğe aykırılığı iddiası ile iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa mahkemesi itirazı en geç 15 gün içerisinde karar bağlamalıdır.

TBMM'nin Görev ve Yetkileri

TBMM'nin, yasama yetkisine sahip organ olarak temel görevi kanun yapmak değiştirmek ve kaldırmaktır. Bunun yanı sıra yasama meclisi olarak yine kanunla yapılacak ancak anayasada özel kurallara bağlanmış çeşitli görevleri vardır.

1. Kanunların teklif edilmesi ve görüşülmesi

Kanun teklif etmeye Bakanlar Kurulu ve milletvekilleri yetkilidir. Kanun tasarı ve tekliflerinin Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülme usul ve esasları içtüzükle düzenlenir. Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilen kanunları onbeş gün içinde yayımlar. Yayımlanmasını kısmen veya tamamen uygun bulmadığı kanunları, bir daha görüşülmek üzere, bu hususta gösterdiği gerekçe ile birlikte aynı süre içinde, Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir. Cumhurbaşkanınca kısmen uygun bulunmama durumunda, Türkiye Büyük Millet Meclisi sadece uygun bulunmayan maddeleri görüşebilir. Bütçe kanunları bu hükme tâbi değildir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, geri gönderilen kanunu aynen kabul ederse, kanun Cumhurbaşkanınca yayımlanır; Meclis, geri gönderilen kanunda yeni bir değişiklik yaparsa, Cumhurbaşkanı değiştirilen kanunu tekrar Meclise geri gönderebilir.

Anayasa değişikliklerine ilişkin hükümler saklıdır.

2. Milletlerarası antlaşmaları uygun bulma

Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

Ekonomik, ticarî veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan antlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu antlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.

Milletlerarası bir antlaşmaya dayanan uygulama antlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanarak yapılan ekonomik, ticarî, teknik veya idarî antlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluluğu yoktur; ancak, bu fıkra göre yapılan ekonomik, ticarî veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren antlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.

3. Kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verme

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verebilir. Ancak sıkıyönetim ve olağanüstü haller saklı kalmak üzere, temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile siyâsî haklar ve ödevler kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemez.

Yetki kanunu, çıkarılacak kanun hükmünde kararnamenin, amacını, kapsamını, ilkelerini, kullanma süresini ve süresi içinde birden fazla kararname çıkarılıp çıkarılamayacağını gösterir.

Bakanlar Kurulunun istifası, düşürülmesi veya yasa döneminin bitmesi, belli süre için verilmiş olan yetkinin sona ermesine sebep olmaz.

Sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde, Cumhurbaşkanının Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulunun kanun hükmünde kararname çıkarmasına ilişkin hükümler saklıdır.

Kanun hükmünde kararnameler, Resmî Gazetede yayımlandıkları gün yürürlüğe girerler. Ancak, kararnamede yürürlük tarihi olarak daha sonraki bir tarih de gösterilebilir.

Kararnameler, Resmî Gazetede yayımlandıkları gün Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur.

Yetki kanunları ve bunlara dayanan kanun hükmünde kararnameler, Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonları ve Genel Kurulunda öncelikle ve ivedikle görüşülür.

Yayımlandıkları gün Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulmayan kararnameler bu tarihte, Türkiye Büyük Millet Meclisince reddedilen kararnameler bu kararın Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte, yürürlükten kalkar.

4. Savaş hali ilânı ve silahlı kuvvet kullanılmasına izin verme

Milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilânına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisindir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verebilir.

5. Bütçe kanunu ve kesin hesap kanununu kabul etmek

Hükümet tarafından hazırlanan bütçe tasarısı ve kesin hesap kanunu tasarısı birlikte görüşölüp komisyonlarda incelendikten sonra TMBB tarafından oylanır. Kabul edilir veya reddedilir. Bütçe kanununun TBMM tarafından reddedilmesi hükümete güvenilmediği anlamındadır. Hükümetin istifa etmesi gerekir.

6. Genel ve Özel Af ilan etmek

Genel ve özel af ilanı kanun şeklinde mecliste görüşölür ve kabulü için özel bir çoğunluk belirlenmiştir. Genel veya özel af ilanını içeren tasarı veya tekliflerin Genel Kurulda kabulü Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile mümkündür.

Gerekli çoğunluk, söz konusu tasarı veya tekliflerin afla ilgili maddelerinde ve tümünün oylamasında ayrı ayrı aranır. Tasarı veya teklif hakkında verilen genel veya özel af ilanını içeren değişiklik önergesinin kabulü halinde, kabul için gerekli beşte üç çoğunluğun tespiti için bu önergenin oylanması açık oylama suretiyle tekrarlanır.

7. Hükümeti denetlemek

Parlamentonun hükümet üzerindeki denetiminin gerçekleştirilmesini sağlayan hukuki araçlara denetim yolları ya da denetim araçları denir.

“Türkiye Büyük Millet Meclisi

- ✓ Soru,
- ✓ Meclis araştırması,
- ✓ Genel görüşme,
- ✓ Gensoru
- ✓ Meclis soruşturması

yollarıyla denetleme yetkisini kullanır.”

a-Soru

Anayasaya göre soru Bakanlar Kurulu adına sözlü veya yazılı olarak cevaplandırılmak üzere başbakan veya bakanlardan bilgi istemektir. Soru istenilen cevabın niteliğine göre sözlü soru veya yazılı soru olarak ikiye ayrılır. Cevap ister yazılı ister sözlü olarak istenilsin soru her halde yazılı olarak bir önerge ile sorulur.

b-Genel Görüşme

Anayasaya göre genel görüşme toplumu ve devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun TBMM genel kurulunda görüşülmesidir. Genel görüşme açılması hükümet, siyasi parti grupları veya en az 20 milletvekili tarafından bir önerge ile istenebilir. Genel görüşme açılıp açılmamasında Meclis genel kurulu karar verir.

c-Meclis Araştırması

Anayasanın tanımına göre meclis araştırması belli bir konuda bilgi edinilmek için yapılan incelemeden ibarettir. Meclis araştırması açılmasında genel görüşme açılmasındaki hükümler uygulanır. Meclis araştırma önergesi kabul edilmesi durumunda milletvekillerinden oluşacak bir araştırma komisyonu kurularak araştırma yapılır ve rapor meclise sunulur. Sunulan rapor meclis gündemine alınarak görüşölür.

d-Gensoru

“Gensoru önergesi, bir siyasî parti grubu adına veya en az yirmi milletvekilinin imzasıyla verilir.

Gensoru önergesi, verilişinden sonraki üç gün içinde Başkanlıkça bastırılarak üyelere dağıtılır.

Gündeme alma kararıyla birlikte, gensorunun görüşölme günü de belli edilir; ancak, gensorunun görüşölmesi, gündeme alma kararının verildiği tarihten

başlayarak iki gün geçmedikçe yapılamaz ve yedi günden sonra bırakılmaz.

Gensoru görüşmeleri sırasında üyelerin veya grupların verecekleri gerekçeli güvensizlik önermeleri veya Bakanlar Kurulunun güven isteği, bir tam gün geçtikten sonra oylanır.

Bakanlar Kurulunun veya bir bakanın düşürülebilmesi, üye tamsayısının salt çoğunluğuyla olur; oylamada yalnız güvensizlik oyları sayılır.”

Gensoru hükümetin veya bir bakanın siyasal sorumluluğuna yol açabilir, yani onun meclisçe görevden uzaklaştırılmasına imkan verir. Hakkında gensoru önergesi kabul edilen ve güvensizlik oyu verilen kişi bakansa, bu kişinin bakanlığı sona erer, hakkında güvensizlik oyu verilen kişi başbakansa hükümet düşer.

e-Meclis soruşturması

“Başbakan veya bakanlar hakkında, TBMM üye tamsayısının en az onda birinin vereceği önerge ile, soruşturma açılması istenebilir. Meclis, bu istemi en geç bir ay içinde görüşür ve gizli oyla karara bağlar.

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasî partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclise sunar. Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımından itibaren on gün içinde görüşülür ve gerek görüldüğü takdirde ilgilinin Yüce Divana sevkine karar verilir.

Yüce Divana sevk kararı ancak üye tamsayısının salt çoğunluğunun gizli oyuyla alınır.”

Meclis soruşturması başbakan veya bakanların görevleriyle ilgili cezai sorumluluklarının araştırılmasını sağlayan bir denetim aracıdır.

TBMM kararı ile Yüce Divan’a verilen bir bakan bakanlıktan düşer. Başbakanın sevk halinde ise hükümet istifa etmiş sayılır.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin faaliyetleri ve iç yapısı

TBMM Başkanlık Divanı

1. Başkan
2. Başkanvekilleri

3. İdare Amirleri

4. Katip Üyeler

TBMM’nin çalışma düzeni, genel kurulun idaresi, denetim ve iç düzeni meclis başkanlık divanı dediğimiz organ tarafından gerçekleştirilir.

“Türkiye Büyük Millet Meclisinin bütün bina, tesis, eklenti ve arazisinde kolluk ve yönetim hizmetleri Meclis Başkanlığı eliyle düzenlenir ve yürütülür. Emniyet ve diğer kolluk hizmetleri için yeteri kadar kuvvet ilgili makamlarca Meclis Başkanlığına tahsis edilir.”

TBMM’nin ilk açılışında henüz kurulmuş bir başkanlık divanı olmadığından yenisi oluşturuluncaya kadar TBMM en yaşlı üyenin başkanlığında toplanır. Genç üyeler de katip üyelik yapar. Bu şekilde oluşturulan başkanlık divanının ilk işi sürekli görev yapacak meclis başkanlık divanının oluşumunu sağlamaktır.

“Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanı, Meclis üyeleri arasından seçilen Meclis Başkanı, Başkanvekilleri, Kâtip Üyeler ve İdare Amirlerinden oluşur.

Başkanlık Divanı, Meclisteki siyasî parti gruplarının üye sayısı oranında Divana katılmalarını sağlayacak şekilde kurulur. Siyasî parti grupları Başkanlık için aday gösteremezler.

TBMM başkanlık divanı için bir yasama döneminde iki seçim yapılır. İlk seçilenlerin görev süresi iki, ikinci devre için seçilenlerin görev süresi ise **o yasama döneminin sonuna kadar devam eder. (2010 Anayasa Değişikliği)**

Anayasa düzenlemesine göre meclis içtüzüğü ile sayısı belirlenen başkanvekilleri, idare amirleri ve katip üyeler meclisteki siyasî partilerin sandalye sayısı oranında bu partiler tarafından görevlendirilecek ve meclis tarafından onaylanacak kişilerden oluşur. Meclis başkanlığı için ise TBMM genel kurulunda gizli oylama yapılır. Anayasa metni ilk seçilenlerin görev süresi iki, sonra seçilenlerin görev süresi üç yıl olarak yazmış olmakla birlikte, ikinci devre seçilenlerin görev süresini bir daha seçime kadar anlamak daha doğru olacaktır.

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkan adayları, meclis üyeleri içinden, Meclisin toplandığı günden itibaren beş gün içinde, Başkanlık Divanına bildirilir. Başkan seçimi gizli oyla yapılır. İlk iki oylamada üye tamsayısının üçte iki ve üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır; dördüncü oylamada en fazla

oy alan üye, Başkan seçilmiş olur. Başkan seçimi, aday gösterme süresinin bitiminden itibaren, beş gün içinde tamamlanır.”

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başkanvekilleri, üyesi bulundukları siyasî partinin veya parti grubunun Meclis içinde veya dışındaki faaliyetlerine; görevlerinin gereği olan haller dışında, Meclis tartışmalarına katılamazlar; Başkan ve oturumu yöneten Başkanvekili oy kullanamazlar.”

Siyasî Parti Grupları

En az yirmi milletvekili bulunan siyasî partiler, Türkiye Büyük Millet Meclisinde grup kurma hakkına sahiptirler. Siyasi parti grubu mecliste aynı partiye mensup milletvekillerinin birlikte hareket etmesini ve ortak kararlar örgütleyebilmesini sağlayan organlardır. Siyasi parti gruplarının meclis görüşmelerinde öncelik ve ayrıcalıkları vardır. Anayasal kısıtlamalar haricinde grup kararı alabilirler.

Siyasi Parti grupları için getirilen yasaklar

- a. Yasama dokunulmazlığı ile ilgili görüşme yapamazlar,
- b. Meclis soruşturması ile ilgili,
- c. Meclis Başkanlığına aday gösteremezler,
- d. Bakanlar kurulunun oluşumu ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz.

Danışma Kurulu

Danışma Kurulu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının başkanlığında siyasî parti grup başkanları veya vekillerinden birisi veya onların yazılı olarak görevlendirdiği birer milletvekilinden kurulur.

Bu Kurul, içtüzükte kendisine verilen görevleri yerine getirir ve Başkanın istemi üzerine danışma niteliğinde görüş bildirir.

Danışma Kurulu, Başkanın gerekli görmesi veya bir siyasî parti grubu başkanlığının istemi üzerine en geç yirmidört saat içinde Başkan tarafından toplantıya çağrılır.

Komisyonlar

TBMM'nin çalışma düzeni içerisinde meclis genel kuruluna gönderilecek işlerin önceden incelenip görüşüldüğü organlar meclis inceleme komisyonlarıdır. Mecliste sürekli olarak faaliyet gösteren ve içtüzükte sayılarak görev alanı belirlenmiş komisyonlar esas komisyon olarak nitelendirilir. Bunun yanı sıra meclis

araştırması veya meclis soruşturması için TBMM'de geçici komisyonlar kurulabilir.

Siyasi parti grupları komisyonlarda sandalye sayılarına oranla temsil edilir. Komisyonlar için, bir yasama döneminde iki seçim yapılır. İlk seçilenlerin görev süresi iki, ikinci devre için seçilenlerin görev süresi üç yıldır. Görev süreleri yenileri seçilinceye kadar devam eder.

Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonları şunlardır:

1. Anayasa Komisyonu;
2. Adalet Komisyonu;
3. Millî Savunma Komisyonu;
4. İçişleri Komisyonu;
5. Dışişleri Komisyonu;
6. Millî Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu;
7. Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu;
8. Çevre Komisyonu;
9. Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu;
10. Tarım, Orman ve Köyşleri Komisyonu;
11. Sanayi, Ticaret, Enerji, Tabii Kaynaklar, Bilgi ve Teknoloji Komisyonu;
12. Dilekçe Komisyonu;
13. Plan ve Bütçe Komisyonu;
14. Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu;
15. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu.
16. Avrupa Birliği Uyum Komisyonu
17. Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu

Meclisin Toplanması, Tatili ve Olağanüstü Toplantı

“Türkiye Büyük Millet Meclisi, her yıl Ekim ayının ilk günü kendiliğinden toplanır.”

1 Ekim tarihi TBMM'nin çağrısız olarak toplanıp yasama yılını açtığı tarihtir. 1 Ekim tarihinden 30 Eylül'e kadar geçen süre bir yasama yılı olarak kabul edilir.

Meclis, bir yasama yılında en çok üç ay tatil yapabilir. Yasama yılı içerisinde 15 günü geçmemek üzere ara tatil verilebilir.

Olağanüstü Toplantı

"TBMM ara verme veya tatil sırasında, doğrudan doğruya veya Bakanlar Kurulunun istemi üzerine, Cumhurbaşkanınca toplantıya çağrılabilir. Meclis Başkanı da doğrudan doğruya veya üyelerin beşte birinin yazılı istemi üzerine, Meclisi toplantıya çağırır."

TBMM'nin olağanüstü toplantıya çağırılması meclisin çalışmalarına ara vermesi veya tatili sırasında mümkündür. Meclisi doğrudan doğruya olağanüstü toplantıya çağırma yetkisi Meclis Başkanı ve Cumhurbaşkanındadır. Bakanlar Kurulu ve 110 milletvekili ise olağanüstü toplantı talebinde bulunabilir.

Toplantı yeter sayısı

"Türkiye Büyük Millet Meclisi, yapacağı seçimler dahil bütün işlerinde üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır." Meclis oturumunun açılabilmesi için meclis genel kurulunda en az 184 milletvekilinin hazır bulunması gerekir.

Karar yeter sayısı

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasada başkaca bir hüküm yoksa toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz."

Bakanlar Kurulu üyeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisinin katılmadıkları oturumlarında, kendileri yerine oy kullanmak üzere bir bakana yetki verebilirler. Ancak bir bakan kendi oyu ile birlikte en çok iki oy kullanabilir.

(4) Mecliste Oylama Usulleri:

1982 Anayasasına esasen TBMM İçtüzüğü üç türlü oylama usulünü kabul etmiştir:

1. Açık oy; Üzerinde milletvekillerinin ad ve soyadlarıyla seçim çevrelerinin yazılı olduğu oy pusularının kutuya atılması veya elektronik oylama mekanizmasının çalıştırılmasını ifade eder.

2. İşaret Oy; TBMM Üyelerinin el kaldırılması, te reddüt halinde ayağa kalkmalarını ifade eder. Başka bir hüküm yoksa kural olarak işaret oyuna başvurulur.

3. Gizli oy; TBMM'nin Gizli Oy ile vereceği kararlar

- ✓ Anayasa Mahkemesi'ne üye seçme
- ✓ Kamu Baş denetçisini seçme

- ✓ Milletvekiliği ile bağdaşmayan bir işi sürdüren milletvekilinin üyeliğine son verme
- ✓ Meclis Başkanı'nı seçme
- ✓ Meclis Soruşturması açılmasına karar verme
- ✓ Başbakan veya bakanların Yüce Divan'a sevkine karar verme
- ✓ Anayasa değişikliğine karar verme

YASAMA İŞLEMLERİ

Yasama yetkisini “TBMM’nin kanun yapma ve parlamento kararları alma” yetkisi olarak tanımlayabiliriz. Bu yetkiyi kullanan TBMM’nin yapabileceği düzenlemelerin çerçevesini belirleyen üç temel ilkedен bahsetmek gerekir.

I-Yasama Yetkisinin Genelliği

Yasama yetkisinin genelliği kanunla düzenleme alanının konu itibarıyla sınırlandırılmamış olduğunu, anayasaya aykırı olmamak şartıyla her konunun kanunla düzenlenebileceğini ifade eder. Yasama yetkisinin genelliği başka bir organa bırakılmış “saklı” bir düzenleme yetkisinin bulunmadığını da anlatır.

Yasama yetkisinin genelliği aynı zamanda yasama organının bir konuyu dilediği ölçüde ayrıntılı olarak düzenleyebileceği anlamına da gelir.

II-Yasama Yetkisinin İlkeliği (Asliliği)

Yasama yetkisinin ilkeliği ise yasama organının bir konuyu doğrudan doğruya, yani araya herhangi bir işlem girmeksizin, düzenleyebilme yetkisidir. Yürütme organının işlemleri, daima o alanı önceden düzenlemiş olan bir kanuna dayanmak zorundadır. Bu anlamda yürütme organının işlemleri kanunu izleyen, kanundan kaynaklanan işlemlerdir.

III-Yasama Yetkisinin Devredilmezliği

1982 anayasasının 7.maddesinde yasama yetkisinin devredilemeyeceği belirtilmiştir. Bu yetki başka bir organ veya makama devredilemez. Ancak “Anayasa ile Bakanlar Kurulu’na verilen KHK çıkarma yetkisi bu kuralın istisnası kabul edilebilir.

Yasama İşlemleri

Yasama yetkisini kullanan TBMM, bu yetkinin gereği yasama işlemleri adı verilen çeşitli işlemler yapar. Bu işlemleri yukarıda da belirttiğimiz gibi kanun yapma ve parlamento kararları alma yetkisi olarak adlandırabiliriz. Yasama yetkisi kural koyma özelliğini de kapsar. TBMM kural koyma işlemini kanun adı verilen düzenleyici işlemlerle gerçekleştirir. Genel, soyut, herkesi ilgilendiren ve bağlayan kurallara kanunla konulur. TBMM’ne kanun tasarı ve teklifi dışında gelen önerilerin görüşülüp oylama yapılarak karar bağlaması halinde ortaya çıkan kararlara parlamento kararı diyoruz.

Parlamento Kararları

Parlamento kararları TBMM’nin kanun dışındaki bütün işlemleridir. Parlamento kararları konu yönünden çok çeşitlidir. TBMM’nin iç örgütlenmesine ve çalışmalarına ilişkin kararlar parlamento kararlarının büyük bir bölümünü oluşturur. TBMM içtüzüğünü yapması veya değiştirmesi, TBMM başkanının veya başkanlık divanının seçilmesi, komisyonların oluşumu, toplantı ve çalışma düzeni gibi bunlara örnektir. TBMM’nin hükümetin kuruluş ve göreve devamında söz konusu olan güven oylaması ve meclisin hükümeti denetleme yöntemleri de parlamento kararı şeklinde gerçekleşir. Bu kararlar yasama meclisinin yürütme organı ile ilişkilerini ilgilendirir.

Parlamento kararları kural olarak yargı denetimine tabi değildir. TBMM’nin parlamento kararı olarak aldığı kararlar aleyhine herhangi bir mahkemeye başvurulamaz. Ancak bu kuralın istisnaları da vardır.

- ✓ TBMM içtüzüğü
- ✓ yasama dokunulmazlığının kaldırılması
- ✓ üyeliğin düşmesi

ile ilgili kararlara karşı yargı yolu açıktır.

TBMM içtüzüğü kanunlar gibi Anayasa Mahkemesinin denetimine tabidir. Dokunulmazlığın kaldırılması ve üyeliğin düşürülmesi kararlarına karşı ise milletvekilleri 7 gün içinde Anayasa Mahkemesine itiraz edebilirler.

TBMM İçtüzüğü

Yasama meclislerinin kendi çalışmalarını düzenlemek amacıyla koydukları kurallara “İçtüzük” denir. Anayasamıza göre “TBMM çalışmalarını kendi yaptığı içtüzük hükümlerine göre yürütür”. TBMM’nin kendi çalışma kurallarını kendi belirleme yetkisi, “yöntemsel bağımsızlık” olarak tanımlanır.

İçtüzük ve içtüzük değişiklikleri TBMM üyelerince önerilir. Halen yürürlükte olan Millet Meclisi içtüzüğüne içtüzükte değişiklik yapılmasını öngören tekliflere “kanun teklifleri hakkındaki hükümler uygulanır. Bu teklifler anayasa komisyonunda incelendikten sonra bu komisyonun raporu esas olmak üzere genel kurulda görüşülür ve sonuçlandırılır.”

Kanun (Yasa)

Yasalar, yasama organı tarafından “kanun” adı altında kabul edilen ve Cumhurbaşkanı tarafından yayımlanarak yürürlüğe konulan yazılı hukuk kurallarıdır. Kanun koyma yetkisi (yasama yetkisi) Türkiye Büyük Millet Meclisi’nindir. Kanun teklif etmeye Bakanlar Kurulu ve milletvekilleri yetkilidir. Bakanlar kurulunun teklifine “Kanun Tasarısı”, Milletvekillerinin teklifine “Kanun Teklifi” denir. Tek bir milletvekili kanun teklif edebilir. Kanun tasarı ve tekliflerinin Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülme usul ve esasları içtüzükle düzenlenir.

Tek bir milletvekili tek başına TBMM’ne kanun teklif edebilir.

Kanunların Yapılması

- ✓ Hükümetçe hazırlanan kanun tasarıları ve milletvekillerince verilen kanun teklifleri gerekçesi ile birlikte Meclis Başkanlığına sunulur.
- ✓ Başkan, gelen tasarıları ve teklifleri ilgili komisyona doğrudan doğruya havale eder.
- ✓ TBMM tarafından reddedilmiş olan kanun tasarı veya teklifleri, ret tarihinden itibaren bir tam yıl geçmedikçe TBMM’nde aynı yasama dönemi içinde yeniden verilemez.
- ✓ Bir yasama döneminde sonuçlandırılmamış olan kanun tasarı ve teklifleri hükümsüz sayılır. (Kadük Olma)
- ✓ Anayasa değişiklikleri hariç, kanun tasarı ve tekliflerinin tümünün veya maddelerinin oylanması, açık oylamaya tâbi işlerden değilse, yirmi üyenin talebi halinde açık oyla, aksi takdirde işaretle yapılır.
- ✓ TBMM tarafından kabul edilen kanun onay ve Resmi Gazetede yayın için Cumhurbaşkanına gönderilir.
- ✓ Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilen kanunları onbeş gün içinde yayımlar. Yayımlanmasını kısmen veya tamamen uygun bulmadığı kanunları, bir daha görüşülmek üzere, bu hususta gösterdiği gerekçe ile birlikte aynı süre içinde, Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir.
- ✓ Bütçe kanunları Cumhurbaşkanınca TBMM’ne geri gönderilemez.

- ✓ Türkiye Büyük Millet Meclisi, geri gönderilen kanunu aynen kabul ederse, kanun Cumhurbaşkanınca yayımlanmak zorundadır.
- ✓ Meclis, geri gönderilen kanunda yeni bir değişiklik yaparsa, Cumhurbaşkanı değiştirilen kanunu tekrar Meclise geri gönderebilir.

Kanunların Yürürlüğü

Cumhurbaşkanı tarafından onaylanarak Resmi Gazetede yayınlanan bir kanunu ne zaman yürürlüğe gireceği kanun metninde gösterilir. Kanun metninde resmi gazetede yayınlandığı gün yürürlüğe gireceği belirtilmiş veya yürürlük tarihi daha sonraki bir zamana bırakılmış olabilir. Eğer kanunun ne zaman yürürlüğe gireceği kendi metninde gösterilmişse, gösterildiği tarihte yürürlüğe girer. Kanunun ne zaman yürürlüğe gireceği belirtilmemişse resmi gazetede yayımlandıktan 45 gün sonra yürürlüğe girer.

Özel Kurallara Tabi Kanunlar

Kanunların teklifi, görüşülmesi kabulü ve onaylanması gibi aşamalarda herhangi bir kanundan farklı, özel hükümlere tabi bazı kanunlar vardır. Bunlar;

- ✓ Bütçe ve Kesin Hesap Kanunu
- ✓ Milletlerarası Antlaşmaların Uygun Bulunması Kanunu
- ✓ Genel ve Özel Af Kanunu
- ✓ Anayasa Değişikliği Kanunu

Bütçe Kanunu

Bütçe kanunu, devletin ilgili birimlerinin ve kamu tüzel kişilerinin yapacakları harcamaların türünü ve miktarını gösteren ve kamu gelirlerini toplamak konusunda belli bir süre için ilgili kuruluşlara yetki veren kanundur.

- ✓ Bütçe kanunu hükümet tasarısıdır milletvekilleri teklif edemez.
- ✓ Mali yıl bitmeden 75 gün önce meclise sunulur. 55 gün plan ve bütçe komisyonunda, son 20 gün TBMM genel kurulunda görüşülür.
- ✓ Görüşme sırasında milletvekilleri gider artırıcı veya gelir azaltıcı bir teklifte bulunamazlar.
- ✓ TBMM görüşmelerinde kabul edilen bütçe kanunu onay için Cumhurbaşkanına gönderilir. Bütçe kanunları Cumhurbaşkanı tarafından meclise geri gönderilemez.

- ✓ Bütçe kanununun reddedilmesi TBMM'nin hükümete güvenmediği anlamındadır. Hükümetin istifa etmesi beklenir.
- ✓ Resmi Gazetede yayınlanarak kesinleşen bütçe kanunları Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenebilir.

Kesin Hesap Kanunu

TBMM'nin, kabul ettiği bütçe kanununun uygulanmasını denetleme yetkisi vardır. TBMM'nin denetimi, Bakanlar Kurulunun hazırladığı Kesin Hesap Kanunu tasarısını kabul etmesiyle gerçekleşir. Bütçenin cari yıl içindeki denetimi ise, TBMM adına Sayıştay tarafından yapılır.

Kesin hesap kanunu tasarısı, yeni yıl bütçe kanunu tasarısıyla birlikte Bütçe Komisyonu gündemine alınır. Bütçe Komisyonu, bütçe kanunu tasarısıyla kesin hesap kanunu tasarısını Genel Kurula birlikte sunar, Genel Kurul, kesin hesap kanunu tasarısını, yeni yıl bütçe kanunu tasarısıyla beraber görüşerek karara bağlar.

Milletlerarası Antlaşmaların Uygun Bulunması Kanunu

Milletlerarası antlaşmaları onaylama yetkisi, yasa ve yürütme organı arasında paylaştırılmıştır. Milletlerarası antlaşmalar, TBMM'nin antlaşmayı bir kanunla uygun bulması ve Cumhurbaşkanının da bu kanuna dayanarak antlaşmayı onaylaması süreciyle gerçekleştirilir.

Milletlerarası antlaşmaların uygun bulunması kanunu bir hükümet tasarısıdır. Milletvekilleri tarafından sunulamaz.

Ekonomik, ticarî veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan antlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu antlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.

Milletlerarası bir antlaşmaya dayanan uygulama antlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticarî, teknik veya idarî antlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluğu yoktur;

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında

Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.

Genel ve Özel af Kanunu

“Genel veya özel af ilanını içeren tasarı veya tekliflerin Genel Kurulda kabulü Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile mümkündür.”

Genel ve özel af içeren kanunlar diğer kanunlardan kabul yeter sayısı açısından ayrılır. Bu kanunların kabul edilebilmesi meclisin 3/5 çoğunluğunun kabulüne bağlanmıştır.

Anayasa Değişikliği Kanunu

Anayasanın değiştirilmesi meselesi özel hükümlere bağlanmıştır. Anayasanın değiştirilmesi de bir kanun yoluyla mümkündür. Ancak teklif, görüşme, kabul ve onay aşamaları diğer kanunlardan oldukça farklıdır. Bu konu ayrı bir bölüm olarak düzenlenmiştir.

YÜRÜTME

Yürütme Fonksiyonu

Yürütme fonksiyon devlet organları ve devlet fonksiyonu içinde icrai işlemler yapmayı ifade eder. Devlet organları içinde anayasa ve kanunlarla kendisine verilen görevleri yapan, yürüten, kamu hizmetlerini planlayarak uygulayan organ yürütme organıdır.

1982 Anayasasına göre, “yürütme yetkisi ve görevi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasa ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir”. Yürütmenin kural koyan düzenleyici işlemleri, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik ve Cumhurbaşkanlığı kararnamesi olarak sayılabilir

Yürütme Organları

Yürütme görevi anayasanın 8. maddesinde Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu’na verilmiştir.

CUMHURBAŞKANI

Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder.

Cumhurbaşkanı seçilebilmek için kişinin milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olması gerekir. Ancak milletvekili seçilme şartları içinde yer alan yaş sınırı cumhurbaşkanı için kırk yaş olarak düzenlenmiştir. Yine milletvekili seçilme şartları içinde yer alan öğrenim şartı da yükseköğrenim olarak belirlenmiştir. Yani Cumhurbaşkanı seçilebilmek için milletvekili seçilme yeterliliğine sahip kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim görmüş olmak gerekir. TBMM üyeleri veya milletvekili olmaya bir kişi Cumhurbaşkanı seçilebilir.

2007 yılında Cumhurbaşkanı seçimi ile ilgili anayasa değişiklikleri olmuştur. Buna göre;

Cumhurbaşkanının görev süresi 5 yıldır.

Bir kişi en fazla iki kez Cumhurbaşkanı seçilebilir.

Cumhurbaşkanını halk seçer.

Adaylık

Cumhurbaşkanlığına Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri içinden veya Meclis dışından aday gösterilebilmesi yirmi milletvekilinin yazılı teklifi ile mümkündür. Meclis içinden bir milletvekili veya meclis dışından milletvekili seçilme yeterliliğine sahip bir kişinin seçimlerde adaya olabilmesi için en az 20 milletvekili tarafından aday gösterilmesi gerekir. Ayrıca, son yapılan milletvekili genel seçimlerinde geçerli oylar toplamı

birlikte hesaplandığında yüzde onu geçen siyasi partiler ortak aday gösterebilir.

Cumhurbaşkanı seçimi

Seçim görevde olan Cumhurbaşkanının, görev süresinin dolmasından önceki altmış gün içinde, cumhurbaşkanlığının ölüm, istifa gibi sebeplerle boşalması halinde ise boşalmayı takip eden altmış gün içinde başlar ve tamamlanır.

Halka sandık başına gider. Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur.

İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılır. Bu oylamaya, ilk oylamada en çok oy almış bulunan iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur.

İkinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin ölümü veya seçilme yeterliğini kaybetmesi halinde; ikinci oylama, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır. İkinci oylamaya tek adayın kalması halinde, bu oylama referandum şeklinde yapılır. Aday, geçerli oyların çoğunluğunu aldığı takdirde Cumhurbaşkanı seçilmiş olur.

Cumhurbaşkanı göreve başlayınca kadar görev süresi dolan Cumhurbaşkanının görevi devam eder.

Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer.

Cumhurbaşkanı, görevine başlarken Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde andiçer

Cumhurbaşkanının Görevleri

Cumhurbaşkanının görevleri 1982 anayasasında oldukça kapsamlı düzenlenmiştir. 1982 anayasası için yürütme organını, yürütme organı içerisinde de Cumhurbaşkanlığı makamını güçlendirdiği söylenebilir. Cumhurbaşkanının görev ve yetkiler diğer anayasalar göre daha kapsamlı ve detaylı düzenlenmiş ve 1982 anayasası ile bazı yetkiler Cumhurbaşkanına ilk kez verilmiştir.

Cumhurbaşkanının Yasama ile ilgili görevleri

- ✓ Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü Türkiye Büyük Millet Meclisinde açılış konuşmasını yapmak,

- ✓ Türkiye Büyük Millet Meclisini bizzat kendisi doğrudan veya Bakanlar Kurulu'nun isteği üzerine toplantıya çağırmak (Olağanüstü toplantı),
- ✓ TBMM tarafından gönderilen kanunları yayımlamak,
- ✓ Kanunları tekrar görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri göndermek,
- ✓ Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunmak,
- ✓ Kanunların, kanun hükmündeki kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün, tümünün veya belirli hükümlerinin Anayasaya şekil veya esas bakımından aykırı oldukları gerekçesi ile Anayasa Mahkemesinde iptal davası açmak,
- ✓ Anayasada belirtilen şartlar gerçekleştiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesine karar vermek,

Cumhurbaşkanının Yürütme ile ilgili görevleri

- ✓ Milletvekilleri arasından bir Başbakan atamak ve istifasını kabul etmek,
- ✓ Başbakanın teklifi üzerine bakanları atamak ve görevlerine son vermek,
- ✓ Gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek veya Bakanlar Kurulunu başkanlığı altında toplantıya çağırmak,
- ✓ Yabancı devletlere Türk Devletinin temsilcilerini göndermek, Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek,
- ✓ Milletlerarası antlaşmaları onaylamak ve yayımlamak,
- ✓ Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil etmek,
- ✓ Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar vermek (meclisin toplanmasının imkansız olduğu hallerde),
- ✓ Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Genelkurmay Başkanı atamak,
- ✓ Millî Güvenlik Kurulunu toplantıya çağırmak,
- ✓ Millî Güvenlik Kuruluna Başkanlık etmek,

- ✓ Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu kararıyla sıkıyönetim veya olağanüstü hal ilân etmek ve kanun hükmünde kararname çıkarmak,
- ✓ Hükümet tarafından gönderilen müşterek kararnameleri imzalamak,
- ✓ Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile belirli kişilerin cezalarını hafifletmek veya kaldırmak,
- ✓ Devlet Denetleme Kurulunun üyelerini ve Başkanını atamak,
- ✓ Devlet Denetleme Kuruluna inceleme, araştırma ve denetleme yaptırtmak,
- ✓ Yükseköğretim Kurulu üyelerini seçmek,
- ✓ Üniversite rektörlerini seçmek,

Cumhurbaşkanının Yargı ile ilgili görevleri

- ✓ Anayasa Mahkemesi üyelerini seçmek,
- ✓ Danıştay üyelerinin dörtte birini seçmek,
- ✓ Askerî Yargıtay üyelerini seçmek,
- ✓ Askerî Yüksek İdare Mahkemesi üyelerini seçmek,
- ✓ Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerini seçmek.
- ✓ Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilini seçmek,

Cumhurbaşkanı, ayrıca Anayasada ve kanunlarda verilen seçme ve atama görevleri ile diğer görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır.

Cumhurbaşkanının Hukuki ve Cezai Sorumluluk Halleri

Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler, kararlar ve emirler aleyhine Anayasa Mahkemesi dahil, yargı mercilerine başvurulamaz. Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işler yargı denetimine kapalıdır ve cumhurbaşkanının sorumluluğu yoktur.

Cumhurbaşkanının, tek başına yapabileceği belirtilen işlemleri dışındaki bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır; bu kararlardan Başbakan ve ilgili bakan sorumludur. (Karşı İmza Kuralı). Cumhurbaşkanı hükümet tarafından gönderilen işlerden de sorumlu değildir.

Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili sorumlu olabileceği durum, Cumhurbaşkanının vatana ihanetten dola-

yı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az dörtte üçünün vereceği kararla suçlanması halidir. Bu durumda Cumhurbaşkanı TBMM tarafında vatana ihanet suçlamasıyla Yüce Divan'a gönderilebilir. Yüce divana gönderilen Cumhurbaşkanı'nın görevi sona erer.

Cumhurbaşkanına Vekalet

Cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde, görevine dönmeye kadar, ölüm, çekilme veya başka bir sebeple Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması halinde de yenisi seçilinceye kadar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Cumhurbaşkanlığına vekillik eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır. Görev süresi dolan Cumhurbaşkanı görev sona erdiği tarihte yeni Cumhurbaşkanının seçilememiş olması durumunda, eski Cumhurbaşkanı yenisi seçilinceye kadar vekaleten görevine devam eder.

BAKANLAR KURULU

Bakanlar Kurulu, yürütmenin siyasal sorumluluğu olan, dolayısıyla yürütme yetkisini fiilen kullanan organdır.

Bakanlar Kurulu, Başbakan ve bakanlardan oluşur.

Başbakan, Cumhurbaşkanı'nca, milletvekilleri arasından atanır.

Bakanlar, TBMM üyeleri ya da milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olan ancak milletvekili olmayan kişiler arasından Başbakanca seçilir ve Cumhurbaşkanı'nca atanır.

Bakanların, Başbakanın önerisi üzerine Cumhurbaşkanı'nca görevlerine son verilebilir.

Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanı'nın atama işlemiyle birlikte kurulmuş olur ve göreve başlar.

Bakanlar Kurulu Kurulduktan sonra TBMM'nden güvenoyu ister

TBMM'nden güvenoyu alan Bakanlar Kurulu görevine devam eder, güvenoyu alamazsa düşer.

Anayasa, hükümetin kurulmasını kolaylaştırmak amacıyla, Bakanlar Kurulunun güvenoyu almış sayılması için, özel bir çoğunluk şartı aramamıştır.

Bakanlar Kurulu, Başbakan ve bakanlardan oluşan kolektif bir karar organıdır.

Başbakan, bakanların hiyerarşik amiri değildir. Ancak bakanlar hükümetin genel politikasının eşgüdümü yürütülmesi açısından Başbakana karşı sorumludurlar.

Başbakan Bakanlıklar arasında işbirliğini sağlar ve hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetir.

Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri, yetkileri ve teşkilatı kanunla düzenlenir.

Açık olan bakanlıklarla izinli veya özörlü olan bir bakana, diğer bir bakan geçici olarak vekillik eder. Ancak, bir bakan birden fazlasına vekillik edemez. Herhangi bir sebeple boşalan bakanlığa en geç 15 gün içinde atama yapılır.

Bakanlar Kurulunun Görevinin Sona Ermesi

- ✓ Başbakan veya Bakanlar Kurulu hakkında Güvensizlik oyu,
- ✓ Başbakanın veya Bakanlar Kurulunun istifası,
- ✓ Başbakanın ölümü
- ✓ Başbakanın Yüce Divana Sevk edilmesi

Bakanların Sorumluluğu

Siyasal Sorumluluk

Bakanların görevlerine parlamento tarafından son verilebilmesi demektir. Siyasal sorumlulukta müeyyidesi, cezai veya hukuki değil, sadece siyasaldır. Parlamento ve Yarı-başkanlık sisteminin gereği olarak bakanların meclise karşı sorumluluğu iki türdür.

Bireysel Sorumluluk: Her bakan kendi yetkisi içindeki işlerden ve emir altındakilerin eylem ve işlemlerden sorumludur (md.112/2). Böyle bir durumda Meclisin, sadece o bakan için güvensizlik oyu vermesi ve sadece onun görevden çekilmesi zorunludur.

Kolektif Sorumluluk: Hükümetin genel siyasetinin yürütülmesinden doğan sorumluluktur (AY. 112/1). Kolektif sorumluluğun sonucu olarak, genel siyasetten ötürü güvensizlik oyu alan bir hükümetin bütün olarak çekilmesi gerekir.

Cezai Sorumluluk

Cezai Sorumluluk, Bakanların görevleriyle ilgili suçlarından doğan sorumluluktur. Görevleri ile ilgili olmayan suçları hakkında ise milletvekilleri gibi dokunulmazlıkları TBMM tarafından kaldırıldıktan sonra, genel mahkemelerde yargılanırlar. Bakanların Cezai Sorumluluğu, Meclis "soruşturması" yoluyla araştırılır. Soruşturma sonucunda ilgili bakanın Yüce Divana Sevk edilmesine Meclisçe karar verilir.

Hukuki Sorumluluk

Bakanların görevleriyle ilgili olarak Devlete verdikleri zararın kendilerine tazminat davası yoluyla ödettirilmesidir.

Geçici Bakanlar Kurulu

TBMM genel seçimlerinden önce, Adalet, İçişleri ve Ulaştırma Bakanları çekilir. Seçimin başlangıç tarihinden üç gün önce; seçim dönemi bitmeden seçimin yenilenmesine karar verilmesi halinde ise, bu karardan başlayarak beş gün içinde, bu bakanlıklara TBMM içinden veya dışarıdan bağımsızlar Başbakanca atanır.

Seçimlerin yenilenmesine Cumhurbaşkanı tarafından karar verilmesi durumunda ise, Bakanlar Kurulu çekilir ve Cumhurbaşkanı geçici Bakanlar Kurulunu kurmak üzere Başbakan atar. Geçici Bakanlar Kuruluna, Adalet, İçişleri ve Ulaştırma Bakanları içeriden veya dışarıdan bağımsızlardan olmak kaydıyla, siyasi parti gruplarından, oranlarına göre üye alınır. Siyasi parti gruplarından alınacak üye tam sayısı meclis Başkanı belirler ve Başbakana bildirir. Geçici Bakanlar Kurulu, yenileme tarihinden itibaren beş gün içinde kurulur.

Her iki geçici Bakanlar Kurulu için güvenoyuna başvurulmaz. Geçici Bakanlar Kurulu seçim süresince ve yeni Meclis toplanıncaya kadar görevde kalır.

OLAĞANÜSTÜ YÖNETİM BİÇİMLERİ**(Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim)**

Olağanüstü yönetim biçimleri, devletin, normal hukuk düzeninin kuralları ile karşılaşmasına imkan olmayan olağanüstü bir tehdit veya tehlike karşısında başvurduğu özel yönetim usulleridir. Bu dönemlerde, idarenin yetkileri normal zamanlara göre genişler ve kişilerin temel hak ve hürriyetlerinde de yine normal zamanlara oranla daha ileri ölçüde sınırlamalar yapılabilir. 1982 Anayasası olağanüstü hal ve sıkıyönetim olmak üzere iki çeşit özel yönetim usulü benimsemiştir.

Olağanüstü haller

Olağanüstü hal iki başlık altında düzenlenmiştir. Sebepleri, yöntemleri ve sonuçları itibarıyla farklılık gösteren olağanüstü hal uygulaması 1982 anayasasında olağanüstü haller olarak düzenlenmiştir.

1. Tabii afet ve ağır ekonomik bunalım sebebiyle olağanüstü hal

Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlı-

ğında toplanan Bakanlar Kurulu, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilân edebilir.

2. Şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebepleriyle olağanüstü hal ilânı

Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Millî Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilân edebilir.

Olağanüstü hallerle ilgili düzenleme

Belirtilen bu sebeplerden dolayı olağanüstü hal ilânına karar verilmesi durumunda, bu karar Resmî Gazetede yayımlanır ve hemen Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise derhal toplantıya çağırılır. Meclis, olağanüstü hal süresini değiştirebilir.

Bakanlar Kurulunun istemi üzerine, her defasında dört ayı geçmemek üzere, süreyi uzatabilir veya olağanüstü hali kaldırabilir.

Olağanüstü hal uygulamasında

- ✓ Vatandaşlar için para, mal ve çalışma yükümlülükleri getirilebilir
- ✓ Temel hak ve hürriyetler sınırlanacağı gibi durdurulabilir
- ✓ Olağanüstü halin uygulamasında halin gerektirdiği ayrı tedbirler alınabilir
- ✓ Kamu hizmeti görevlilerine farklı yetkiler verilebilir
- ✓ Olağanüstü hal usulleri tespit edilip uygulanabilir,
- ✓ Tüm bunları gerçekleştirebilmek için Olağanüstü Hal kanunu çıkarılır.
- ✓ Olağanüstü hal süresince, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, kanun hükmünde kararnameler çıkarabilir. Bunlar Resmî Gazetede yayımlanır ve aynı gün TBMM'nin onayına sunulur.

Sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali

1982 Anayasasında sıkıyönetim ilanı için sebepler aşağıdaki gibi sayılmıştır:

- ✓ Anayasanın tanıdığı hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelen ve olağanüstü hal ilânını gerektiren hallerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması
- ✓ Savaş hali
- ✓ Savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi
- ✓ Ayaklanma olması veya vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması

Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Millî Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra, süresi altı ayı aşmamak üzere yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde sıkıyönetim ilân edebilir.

Bu karar, derhal Resmî Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantı halinde değilse hemen toplantıya çağırılır. Türkiye Büyük Millet Meclisi gerekli gördüğü takdirde sıkıyönetim süresini kısaltabilir, uzatabilir veya sıkıyönetimi kaldırabilir.

Sıkıyönetim süresinde, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu sıkıyönetim halinin gerekli kıldığı konularda kanun hükmünde kararname çıkarabilir.

Bu kararnameler Resmî Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur.

Sıkıyönetimin her defasında dört ayı aşmamak üzere uzatılması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararına bağlıdır. Savaş hallerinde bu dört aylık süre aranmaz.

Sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hallerinde hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, idare ile olan ilişkileri, hürriyetlerin nasıl kısıtlanacağı veya durdurulacağı ve savaş veya savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi halinde vatandaşlar için getirilecek yükümlülükler kanunla düzenlenir.

Sıkıyönetim komutanları Genelkurmay Başkanlığına bağlı olarak görev yaparlar.

Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Gerek olağanüstü hal, gerekse sıkıyönetime ilişkin Bakanlar Kurulu kararı, TBMM tarafından onaylanmakla bir yasama işlemi haline geldiği için idari yargının görev alanı dışında kalır. TBMM'nin, olağanüstü hal ve sıkıyönetim ilanının onanmasına ilişkin işlemi, bir kanun biçiminde değil, bir parlamento kararı biçiminde gerçekleşir. Parlamento kararları, kural olarak yargı denetimi dışında tutulmuştur.

Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan bakanlar kurulu kararı ile ilân edilen olağanüstü hal ve sıkıyönetim ilanı yargı denetimine tabi değildir. Bu kararı onaylayan TBMM kararı da yargı denetimine tabi değildir.

YÜRÜTME İŞLEMLERİ

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

Cumhurbaşkanlığı kararnamesi özel bir düzenleyici işlem olarak düşünülmelidir. Hukuk kaynakları içerisinde sayılmama nedeni de bu özelliğine bağlanabilir. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi cumhurbaşkanlığı teşkilat yapısını düzenleyen ve sadece cumhurbaşkanlığı yapılanması içinde kullanılan ve geçerli olan kuralları içerir.

1961 anayasasında mevcut olmayan, ilk kez 1982 anayasası ile getirilmiş bir düzenlemedir. Anayasanın 107.maddesine göre “Cumhurbaşkanlığı genel sekreterliğinin kuruluşu, teşkilat ve çalışma esasları, personel atama işlemleri Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenir.” Bu kararnameler de sıkıyönetim ve olağanüstü hal KHK’leri gibi kanundan değil doğrudan doğruya anayasadan kaynaklanan diğer bir deyimle yürütmenin asli düzenleme yetkisine dayanan işlemlerdir.

Cumhurbaşkanlığı kararnamesi istisnai bir işlem türü olması itibarıyla ancak anayasanın 107.maddesinde belirtilen konularda yani Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin kuruluş teşkilat ve çalışma esasları ile personel atama işlemlerinin düzenlenmesi konularında çıkarılabilir. Bunun dışındaki bir konu bu kararname ile düzenlenemez. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi Cumhurbaşkanı’nın tek başına yaptığı işlemlerdendir ve yargı denetimi dışında bırakılmıştır.

Kanun Hükmünde Kararnameler

1961 Anayasasında 1971 yılında yapılan bir değişiklikle Bakanlar Kurulu’na kanun hükmünde kararname (KHK) çıkarma yetkisi verilmiş, aynı yetki 1982 Anayasasında da yer almıştır. 1982 anayasası 1961 den farklı olarak Kanun Hükmünde Kararnameleri olağan ve olağanüstü dönemlerde düzenlenen KHK’ler olarak iki şekilde düzenlemiştir.

Olağan Dönem KHK’leri

- ✓ Bakanlar Kurulunun KHK çıkarabilmesi için TBMM tarafından yetki kanunu ile yetki verilmesi gerekir. Yetki Kanunu Bakanlar Kurulu’na verilen Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisinin “amacını, kapsamını, ilkelerini, kullanma süresini ve bu süre içinde birden fazla kararname çıkarılıp çıkarılmayacağını gösterir.

- ✓ Bakanlar Kurulunun istifası, düşürülmesi veya yasama döneminin bitmesi, belli süre için verilmiş olan yetkinin sona ermesine sebep olmaz.
- ✓ Kanun hükmünde kararnameler, Resmî Gazetede yayımlandıkları gün yürürlüğe girerler. Ancak, kararnamede yürürlük tarihi olarak daha sonraki bir tarih de gösterilebilir.
- ✓ Kararnameler, Resmî Gazetede yayımlandıkları gün Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur. Yayımlandıkları gün Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulmayan kararnameler bu tarihte yürürlükten kalkar.
- ✓ Yetki kanunları ve bunlara dayanan kanun hükmünde kararnameler, Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonları ve Genel Kurulunda öncelikle ve ivedilikle görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisince reddedilen kararnameler bu kararın Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte, yürürlükten kalkar.
- ✓ KHK’ler, yasa gibi hüküm doğururlar. Kapsamı içindeki yasalara yeni hükümler getirebilir ya da bu yasalarda değişiklikler yapabilirler.
- ✓ Anayasada yer alan temel hak ve ödevlere ilişkin genel hükümler, kişi hakları ve ödevleri ile siyasî haklar ve ödevler kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemez.
- ✓ KHK’lerin anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile Anayasa Mahkemesine iptal davası açılabilir.

Olağanüstü Durumlarda Çıkarılan KHK’ler

Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim dönemlerinde çıkarılabilecek bu KHK’lar ilk kez 1982 anayasası ile düzenlenmiştir.

- ✓ Sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde KHK çıkarma yetkisi, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kuruluna tanınmıştır.
- ✓ Olağan dönemlerde KHK çıkarabilmek için zorunlu olan “yetki yasası”, olağanüstü hallerde aranmaz
- ✓ Olağanüstü hal KHK’leriyle her türlü temel hak ve özgürlükler kısıtlanabilir.
- ✓ Bu tür KHK’ler ancak olağanüstü hal veya sıkıyönetim süresi içinde uygulanır ve olağanüstü halin veya sıkıyönetim halinin gerekli kıldığı konularda çıkarılabilir.

- ✓ Bu KHK'ler Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi değildir. Anayasa Mahkemesine iptal davası açılmaz.

Bu farklılıklar dışında konuluş ve yürürlüğe girişi diğer KHK'ler ile aynıdır. KHK'lerin TBMM'nde görüşme usulleri kanunlar gibidir.

Tüzük

Bakanlar Kurulu, kanunun uygulanmasını göstermek veya emrettiği işleri belirtmek üzere, kanunlara aykırı olmamak ve Danıştay'ın incelemesinden geçirilmek şartıyla tüzükler çıkarabilir.

Tüzükler, Cumhurbaşkanınca imzalanır ve kanunlar gibi yayımlanır.

Tüzükler bir idari işlem oldukları için, idari yargı denetimine tabidirler. Tüzüklerin yargısal denetimi, ilk derece mahkemesi olarak Danıştay tarafından yapılır.

Bakanlar Kurulunun tüzük çıkarabilmesi için tüzüğün ilişkili olduğu kanunda bu konuda açıkça yetki verilmesine gerek yoktur. Ancak kanun bir tüzük yapılmasını öngörmüşse, idare başka bir düzenleyici işlem yapamaz.

Yönetmelik

Yönetmelikler, Başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri tarafından, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere çıkarılır.

Merkezi idare içinde yer alan Başbakanlık ve Bakanlıklar dışında kamu tüzel kişiliğine sahip belediyeler, üniversiteler, TRT, kamu iktisadi teşebbüsleri

(KİT'ler) de kendi görev alanlarını ilgilendiren konularda Yönetmelik çıkarabilirler.

Yönetmelikler de idarenin düzenleyici işlemleri arasında yer aldıkları için, idari yargının denetimine tabi olurlar. Ülke genelinde uygulanacak yönetmeliklerin denetimini Danıştay yaparken, belli bir bölgede uygulanacak yönetmeliklerin yargısal denetimi, oradaki idari mahkemeler tarafından yapılır.

1982 Anayasası'na göre "Hangi yönetmeliklerin Resmi Gazetede yayımlanacağı kanunda belirtilir."

Buna göre, Başbakanlık, bakanlık ve kamu tüzel kişilerinin

- işbirliğine, yetki ve görev alanlarına ait hükümleri düzenleyen,
- kamu personeline ait genel hükümleri kapsayan
- kamuyu ilgilendiren

yönetmelikler Resmi Gazetede yayımlanır. Belli bir bölgede uygulanacak veya belli kişilerin tabi olacağı yönetmeliklerin RG yayınlanmasına gerek yoktur.

Yazılı Kaynak	Yetki	Yürürlük	Denetim
Anayasa	TBMM	CB +RG yayın	Anayasa Mahkemesi
Kanun	TBMM	CB +RG yayın	Anayasa Mahkemesi
KHK	Bakanlar Kurulu	CB +RG yayın	Anayasa Mahkemesi
Ohal-S.yönetim KHK	CB başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu	CB +RG yayın	YOK
Tüzük	Bakanlar Kurulu	CB +RG yayın	Danıştay
Yönetmelik	Başbakanlık Bakanlıklar Kamu Tüzel Kişileri Bakanlar Kurulu	Ülke genelinde uygulanacaklar CB+RG yayın Bölgesel olanlar ilan	Ülke genelinde uygulanacaklar Danıştay Bölgesel olanlar İdare Mahkemesi

ANAYASA HUKUKU DERS NOTLARI

	ADLİ YARGI	İDARİ YARGI	ASKERİ YARGI	ANAYASA YARGISI	SEÇİM YARGISI
İLK DERECE M.	Sulh Hukuk M. Asliye Hukuk M. Sulh Ceza M. Asliye Ceza M. Ağır Ceza M. Ticaret M. İş M. İcra M. Aile M. Fikri Haklar M. Çocuk M. Tapu Kadastro M.	İdare M. Vergi M.	Askeri Ceza M.		İlçe Seçim Kurulu İl Seçim Kurulu
İSTİNAF	Bölge Adliye M.	Bölge İdare Mahkemesi			
ÜST DERECE M. (DENETİM)	YARGITAY	DANIŞTAY	ASKERİ YARGITAY	ANAYASA MAHKEMESİ	YÜKSEK SEÇİM KURULU

YARGI

1982 Anayasasının 9. maddesine göre “Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.”

Mahkemelerin bağımsızlığı

Mahkemelerin bağımsızlığı, genel olarak yargı bağımsızlığı önemli anayasal ilkelerden biridir. Devletin temel nitelikleri içinde sayılan hukuk devleti ilkesinin olmazsa olmaz bir parçası yargı bağımsızlığıdır. Mahkemelerin bağımsızlığı anayasada ayrı bir madde olarak düzenlenmiştir.

- ✓ Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler.
- ✓ Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.
- ✓ Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz.
- ✓ Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.

Mahkemelerin Uyması Gereken Anayasal İlkeler

- ✓ Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır. Duruşmaların bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına ancak genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde mahkemece gizli oturum kararı verilebilir.
- ✓ Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.
- ✓ Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir.
- ✓ Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.
- ✓ Hâkimler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre görev ifa ederler.
- ✓ Hâkim ve savcılarının nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sü-

rekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik halleri ve meslek içi eğitimleri ile diğer özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

- ✓ Hâkimler ve savcılar altmışbeş yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler.
- ✓ Hâkimler ve savcılar, kanunda belirtilenlerden başka, resmî ve özel hiçbir görev alamazlar.
- ✓ Hâkimler ve savcılar idarî görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdırlar.
- ✓ Hâkim ve savcı olup da adalet hizmetindeki idarî görevlerde çalışanlar, hâkimler ve savcılar hakkındaki hükümlere tâbidirler.
- ✓ Hâkim ve savcılarının görevlerini kanun, tüzük, yönetmelik ve genelgelere uygun olarak yapıp yapmadıklarını denetleme, görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında suç işleyip işlemediklerini araştırma ve gerektiğinde haklarında inceleme ve soruşturma, Adalet Bakanlığının izni ile adalet müfettişleri tarafından yapılır.

Hakimlik Teminatı

Anayasada yer alan bu düzenlemeler ile birlikte önemli noktalardan biri de yargı bağımsızlığının gerçekleşmesi için önemli bir unsur olan yargı kişilerinin bağımsız kılınmasıdır. 1982 Anayasası bu konuyu da ayrıca düzenlemiş ve yargı organlarında görevli hakim ve savcılarla ilgili özel düzenlemeler getirmiştir. Hakimler ve savcılar için görevlerinin yürütülmesi ve özlük işleri için ayrıca kanun çıkarılacağı belirtilmiş, ayrıca anayasal bir teminat getirilmiştir. Hakimlik ve savcılık teminatı adı altında düzenlenen madde şu hükümleri içerir.

- ✓ Hâkimler ve savcılar azlolunamaz,
- ✓ Kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz;
- ✓ Bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınmaz.

Meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlar, görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği kesin olarak anlaşılanlar veya mes-

lekte kalmalarının uygun olmadığına karar verilenler hakkında kanundaki istisnalar saklıdır.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu

MADDE 159. – Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar.

- ✓ Kurulun Başkanı, Adalet Bakanıdır.
- ✓ Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurulun tabîi üyesidir.
- ✓ Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu yirmi iki asıl ve oniki yedek üyeden oluşur; üç daire halinde çalışır.

4 asıl üye Cumhurbaşkanı tarafından,

3 asıl 3 yedek üye Yargıtay tarafından,

2 asıl 2 yedek üye Danıştay tarafından,

1 asıl 1 yedek üye Türkiye Adalet Akademisi tarafından,

7 asıl 4 yedek üye Adli Yargı hakim ve savcılar tarafından,

3 asıl 3 yedek üye İdari Yargı hakim ve savcılar tarafından

dört yıl için seçilir. (2010 Anayasa Değişikliği)

- ✓ Süresi biten üyeler yeniden seçilebilirler. Kurul, seçimle gelen asıl üyeleri arasından bir başkanvekili seçer.
- ✓ Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu; adlî ve idarî yargı hâkim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, yükselme ve birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma işlemlerini yapar.
- ✓ Adalet Bakanlığının, bir mahkemenin veya bir hâkimin veya savcının kadrosunun kaldırılması veya bir mahkemenin yargı çevresinin değiştirilmesi konusundaki tekliflerini karara bağlar.
- ✓ Kurulun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz. (2010 Anayasa Değişikliği)
- ✓ Adalet Bakanlığının merkez kuruluşunda geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hâkim ve savcılarının

muvafakatlarını alarak atama yetkisi Adalet Bakanına aittir.

Türk Yargı Sistemi

Yargı sistemi içinde yer alan mahkemeler görev alanları itibarıyla ayrı yargı kollarında toplanmışlardır. Türk yargı sistemi içinde mahkemeleri adli yargı, idari yargı, askeri yargı, anayasa yargısı, uyuşmazlık yargısı ve seçim yargısı olarak ayrıma tabi tutabiliriz.

Adli Yargı

Kişiler arasında ortaya çıkan özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümü ile ceza davalarının görüldüğü mahkemeler bu yargı kolundadır. Adli Yargı içinde genel görevli mahkemeler, sulh hukuk/ceza, asliye hukuk/ceza ve ağır ceza mahkemeleridir.

Bu mahkemelerin haricinde özel görevli mahkemeler olarak, Aile Mahkemeleri, Ticaret Mahkemeleri, İş Mahkemeleri, İcra Mahkemeleri, Tapu Kadastro Mahkemeleri, Çocuk Mahkemeleri, Fikri Sinai Haklar Mahkemeleri sayılabilir.

Adli Yargı içinde kanunla düzenlemesi yapılmış ancak henüz uygulamaya geçmemiş. İstinaf (ara değerlendirme) mahkemesi denilen bir mahkeme daha vardır. Bunlar Bölge Adliye Mahkemeleridir.

Adli Yargı kolu içinde üst mahkeme veya denetim mahkemesi olarak görevli mahkeme ise Yargıtay'dır.

İdari Yargı

İdarenin hukuka aykırı olduğu iddia edilen işlemleri ne karşı dava açılacak yargı koludur. İdareye karşı açılacak davalarda ilk derece mahkemesi olarak İdare ve Vergi Mahkemeleri görevlidir. İdare ve vergi mahkemelerinin tek hakimle karar bağladığı davaların itiraz merci, üst mahkemesi Bölge İdare Mahkemesidir. İdare ve vergi mahkemelerinin kurul halinde karar bağladığı davaların temyiz merci, üst mahkemesi Danıştay'dır.

Askerî yargı

Askerî Yargı iki bölümde incelenebilir.

Askerî Ceza Yargısı

Askerî İdari Yargı

Askerî ceza yargısı, Askerî yargı, askeri mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür. Bu mahkemeler; asker kişiler tarafından işlenen askerî suçlar ile bunların asker kişiler aleyhine veya askerlik hizmet ve görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidir. Devletin güvenliğine, anayasal düzene ve bu

düzenin işleyişine karşı suçlara ait davalar her halde adliye mahkemelerinde görülür.

Savaş hali haricinde, asker olmayan kişiler askerî mahkemelerde yargılanamaz.

Askerî mahkemelerin savaş halinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili oldukları; kuruluşları ve gerektiğinde bu mahkemelerde adlî yargı hâkim ve savcılarının görevlendirilmeleri kanunla düzenlenir. (2010 Anayasa Değişikliği)

Askeri Ceza Yargısı, askerî mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür. Üst denetim mahkemesi ise Askeri Yargıtay'dır.

Askeri İdari yargı, askeri idarenin işlemlerine karşı hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle açılacak davalara bakar. Bu yargı sisteminde tek mahkeme vardır. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ilk ve son derece mahkemesi olarak görev yapar bir üst mahkemesi yoktur.

Anayasa Yargısı

Anayasa yargısı hukuk normlarının, kanun, kanun hükmünde kararname, anayasa değişiklikleri ve içtüzük hükümlerinin anayasaya uygun olup olmadığını inceleyen ilk ve son derece mahkemesi olarak görev yapan Anayasa Mahkemesi tarafından yürütülür.

Uyuşmazlık Yargısı

Uyuşmazlık Mahkemesi tarafından uygulanır. Adli, idari ve askeri yargı arasında çıkan olumlu veya olumsuz görev uyuşmazlıklarının çözüme bağlandığı yargı koludur. Tek dereceli bir mahkemedir.

Seçim Yargısı

Seçimlerin yönetimi, denetimi, adaylıkların kesinleştirilmesi, oylama sonuçlarına yapılacak itirazların incelenmesi, kesin seçim sonuçlarının tespiti ve açıklanması işlerini yürüten yargı organlarıdır. Her il ve ilçede bulunan il ve ilçe seçim kurulları ile Yüksek Seçim Kurulu bu yargı kolunda görev yapan yargı organlarıdır.

1982 Anayasasında Yüksek Mahkemeler

1. Anayasa Mahkemesi

1961 Anayasası ile kanunların anayasaya uygunluğu denetimi için Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. 1982 Anayasası ise küçük değişikliklerle bunu aynen uygulamıştır.

Anayasa Mahkemesi onyedü üyeden oluşur. Üyelerden 3 üye TBMM, 14 üye ise Cumhurbaşkanı tarafından seçilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi;

- iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üç aday içinden,
- bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur.

Cumhurbaşkanı;

- üç üyeyi Yargıtay,
- iki üyeyi Danıştay,
- bir üyeyi Askerî Yargıtay,
- bir üyeyi Askerî Yüksek İdare Mahkemesi

genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere

- üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden;
- dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

Anayasa Mahkemesi üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve iki başkanvekili seçilir. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Anayasa Mahkemesi üyeleri oniki yıl için seçilirler. Bir kimse iki defa Anayasa Mahkemesi üyesi seçilemez. Anayasa Mahkemesi üyeleri altmışbeş yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar. Zorunlu emeklilik yaşından önce görev süresi dolan üyelerin başka bir görevde çalışmaları ve özlük işleri kanunla düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi, iki bölüm ve Genel Kurul halinde çalışır. Bölümler, başkanvekili başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanır. Genel Kurul, Mahkeme

Başkanının veya Başkanın belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında en az oniki üye ile toplanır. Bölümler ve Genel Kurul, kararlarını salt çoğunlukla alır. (2010 Anayasa Değişikliği)

Anayasa değişikliğinde iptale, siyasî partilerin kapatılmasına ya da Devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu şarttır.

Görevleri

1. Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve TBMM İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler.

Anayasaya Uygunluk Denetiminin Konusu

Kanunlar

Anayasa Mahkemesi'nin temel görevi, kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemektir. Aşağıda sayılan İnkılap Kanunları, yargı denetimine tabi değildir.

1. Tevhidi Tedrisat Kanunu;

2. Şapka İktisâsı Hakkında Kanun;

3. Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun;

4. Türk Kanunu Medenisiyle kabul edilen, evlenme akdinin evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medenî nikâh esası ile aynı kanunun 110 uncu maddesi hükmü;

5. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun;

6. Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun;

7. Efendi, Bey, Paşa Gibi Lâkap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun;

8. Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun.

Kanun Hükmünde Kararnameler

Olağan KHK'lerin yargı denetimine tabi olmasına karşın, Olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş döneminde çıkarılan KHK'ler yargı denetimine tabi değildir.

TBMM İçtüzüğü

Yargı denetimine tabidir.

Anayasa Değişiklikleri

Sadece şekil yönünden yargı denetimine tabidir, esas yönünden Anayasa değişiklikleri yargı denetimine tabi değildir. (Yani Anayasa değişiklikleri sadece; teklif ve oylama çoğunluğu şartı ile ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı yönünden incelenebilir)

Milletlerarası antlaşmalar

Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Denetime tabi değildir.

Parlamento Kararları

Parlamento kararları arasında sadece TBMM içtüzüğü ve yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve üyeliğin düşmesine ilişkin kararlar denetime tabidir

Anayasaya Uygunluk Denetiminde Ölçü Normlar (Anayasallık Bloku)

Anayasaya uygunluk denetiminde kullanılan ölçü normların tümü "anayasallık bloğu" adı verilen normlar kümesini oluşturur.

Bu ölçü normlar:

- ✓ Anayasa
- ✓ Milletlerarası Hukuk Kuralları
- ✓ Hukukun Genel İlkeleri
- ✓ Atatürk İlke ve inkılapları

İptal davası (Soyut Norm Denetimi)

Kanunların, kanun hükmündeki kararnamelerin, TBMM İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası

Esas Yönünden

- ✓ Cumhurbaşkanı,
- ✓ TBMM 1/5 üyesi
- ✓ İktidar Partisi Meclis Grubu
- ✓ Anamuhalefet Meclis Grubu

Şekil yönünden

- ✓ Cumhurbaşkanı,
- ✓ TBMM 1/5 üyesi

tarafından açılabilir.

Anayasa Mahkemesinde dava açma süresi, kanun, kanun hükmünde kararname veya İçtüzüğü'nün Resmî

Gazetede yayımlanmasından itibaren esas yönünden 60 gün, şekil yönünden 10 gündür.

İtiraz Yolu (Somut Norm Denetimi)

Bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddî olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır.

Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere beş ay içinde kararını verir ve açıklar. Bu süre içinde karar verilmezse mahkeme davayı yürürlükteki kanun hükümlerine göre sonuçlandırır. Ancak, Anayasa Mahkemesinin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse, mahkeme buna uymak zorundadır.

Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının Resmî Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz.

Anayasa Mahkemesinin hem iptal davası, hem itiraz yolu vereceği kararlar ile bunlar dışında vereceği kararların tümü kesindir. Anayasa Mahkemesi kararlarına karşı başvurulacak merci yoktur.

Kanun, kanun hükmünde kararname veya Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüğü ya da bunların hükümleri, iptal kararlarının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Gereken hallerde Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın Resmî Gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez.

İptal kararının yürürlüğe girişinin ertelendiği durumlarda, Türkiye Büyük Millet Meclisi, iptal kararının ortaya çıkardığı hukukî boşluğu dolduracak kanun tasarısı veya teklifini öncelikle görüşüp karara bağlar.

İptal kararları geriye yürümez.

Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar.

2. Yüce divan sıfatıyla,

- Cumhurbaşkanı,
- Bakanlar Kurulu üyelerini,

- Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını,
- Cumhuriyet Başsavcivekilini,
- Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını,
- Genelkurmay Başkanını,
- Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanını

görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılar. (2010 Anayasa Değişikliği)

3. Siyasi Parti Kapatma davalarına bakar

4. Siyasi Partilerin mali denetimini yapar

5. Uyuşmazlık Mahkemesinin başkanını kendi üyeleri arasından seçer

6. TBMM tarafından verilen dokunulmazlığın kaldırılması ve üyeliğin düşürülmesi kararlarına karşı yapılan itirazları inceleyip karara bağlar.

7. Bireysel başvuruları karara bağlar. (2010 Anayasa Değişikliği)

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı 2010 anayasa değişikliği ile eklenmiştir. Buna göre; “Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır.

Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.

Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.”

Siyasî partilere ilişkin dava ve başvurulara, iptal ve itiraz davaları ile Yüce Divan sıfatıyla yürütülecek yargılamalara Genel Kurulca bakılır, bireysel başvurular ise bölümlerce karara bağlanır. (2010 Anayasa değişikliği)

Yargıtay

Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adlı yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen

belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Yargıtay üyeleri, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna gizli oyla seçilir.

Yargıtay Birinci Başkanı, birinci başkanvekilleri ve daire başkanları kendi üyeleri arasından Yargıtay Genel Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler; süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Cumhuriyet Başsavcivekili, Cumhurbaşkanı tarafından dört yıl için seçilirler. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Danıştay

Danıştay, idarî mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idarî yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Danıştay, davaları görmek, Başbakan ve Bakanlar Kurulunca gönderilen kanun tasarıları, kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri hakkında iki ay içinde düşüncesini bildirmek, tüzük tasarılarını incelemek, idarî uyuşmazlıkları çözmek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir.

Danıştay üyelerinin dörtte üçü Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, dörtte biri Cumhurbaşkanı tarafından seçilir.

Danıştay Başkanı, Başsavcı, başkanvekilleri ve daire başkanları, kendi üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Askerî Yargıtay

Askerî Yargıtay, askerî ceza mahkemelerinde verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Ayrıca, asker kişilerin kanunla gösterilen belli davalarına ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Askerî Yargıtay üyeleri Cumhurbaşkanınca seçilir.

Askerî Yüksek İdare Mahkemesi

Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, askerî olmayan makamlarca tesis edilmiş olsa bile, asker kişileri ilgilendiren ve askerî hizmete ilişkin idarî işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıkların yargı denetimini yapan ilk ve son derece mahkemesidir. Ancak, askerlik yükümlülü-

ğünden doğan uyuşmazlıklarda ilgilinin asker kişi olması şartı aranmaz.

Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin üyeleri, Cumhurbaşkanınca seçilir.

Uyuşmazlık Mahkemesi

Uyuşmazlık Mahkemesi, adlî, idarî ve askerî yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlmeye yetkilidir.

Uyuşmazlık Mahkemesinin üyeleri Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin kendi üyeleri arasından yine bu mahkemelerce seçilir. Başkanlığını Anayasa Mahkemesince, kendi üyeleri arasından görevlendirilen üye yapar.

Diğer mahkemelerle, Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyuşmazlıklarında, Anayasa Mahkemesinin kararı esas alınır.

ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ

1982 Anayasası'nın Değiştirilemeyecek Maddeleri

MADDE 1. – Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

MADDE 2. – Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir.

MADDE 3. –

Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. (Üniter Devlet)

Dili Türkçedir.

Bayrağı, şekli kanununda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır.

Millî marşı “İstiklal Marşı”dır.

Başkenti Ankara’dır.

MADDE 4. – Anayasanın 1 inci maddesindeki Devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile, 2 nci maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri ve 3 üncü maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

1982 Anayasasının ilk dört maddesi yukarıda belirtildiği gibidir. 4. madde ilk üç maddede belirtilen temel ilkelerin değiştirilemeyeceğini, değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceğini belirtir.

Anayasanın bu maddeler dışında kalan maddelerinin değiştirilebilmesi ise 1982 Anayasası'nın 175. maddesinde düzenlenmiştir.

Bu madde hükümlerine girmeden önce anayasanın değiştirilmesi ile ilgili bir konuyu incelemek gerekir.

Anayasa yapma veya anayasa değiştirme işi yapan meclise kurucu meclis veya kurucu iktidar adı verilir. Kurucu iktidar “**Asli Kurucu İktidar**” ve “**Tali Kurucu İktidar**” olarak iki başlık altında incelenir.

Asli Kurucu İktidar: Yeni ve ilk defa anayasa yapan iktidara Asli Kurucu İktidar denir. 1924 Anayasasını hazırlayan II. TBMM, 1961 Anayasasını hazırlayan, Milli Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan kurucu meclis ve 1982 Anayasasını hazırlayan, Milli Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisi'nden oluşan kurucu meclis asli kurucu iktidar niteliğindedir.

Tali Kurucu İktidar: Yürürlükte bulunan bir anayasayı yine o anayasada belirtilen kurallar çerçevesinde değiştiren iktidara ise tali kurucu iktidar denir. 1961 anayasasında 1971-1973 değişikliklerini yapan meclis, 1982 anayasasında 1987, 1995, 2001 vb. değişiklikleri yapan meclis tali kurucu niteliktedir.

Anayasanın sıradan kanunlardan farklı olarak güçleştirici bazı kural ve usuller çerçevesinde değiştirilmesi söz konusu ise, yani Anayasa hükümlerinin değiştirilmesi, adi kanunların kabul ve değiştirilmesinden daha zor kurallara bağlanmış ise **sert anayasa** sisteminin olduğu kabul edilir. Anayasa hükümlerinin hiçbir şekilde değiştirilememesi ise mutlak sertlik olarak adlandırılır. Türk Anayasaları, 1876 Kanun-ı Esasiden bu yana sert anayasa sistemini benimsemişlerdir. Bunun tek istisnası 1921 Anayasasıdır.

1982 Anayasasının Değiştirilmesi

Anayasanın değiştirilmesi TBMM üye tamsayısının en az üçte biri tarafından (en az 184 milletvekili) teklif edilebilir.

Anayasa değişikliği teklifi bir kanun teklifi niteliğindedir. Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki tekliflerin görüşülmesi ve kabulü, kanunların görüşülmesi ve kabulü hakkındaki hükümlere tabidir.

Teklifler Genel Kurulda iki defa görüşülür. İki görüşme arasında en az 48 saat süre bulunmalıdır.

Teklifin kabulü Meclisin üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun gizli oyuyla mümkündür.

Mecliste kabul edilen anayasa değişikliği onay ve yayın için Cumhurbaşkanı'na gönderilir. Cumhurbaşkanı Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları, bir daha görüşülmek üzere TBMM'ne geri gönderebilir. Meclise geri gönderilen anayasa değişikliğinin Cumhurbaşkanı'na tekrar gönderilebilmesi için üçte iki çoğunluk ile kabul edilmesi gerekir. Meclis, geri gönderilen Kanunu, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile aynen kabul ederse Cumhurbaşkanı bu kanunu onaylayabileceği gibi halkoyuna da sunabilir.

Meclisçe üye tamsayısının beşte üçü ile veya üçte ikisinden az oyla kabul edilen Anayasa değişikliği, Cumhurbaşkanı tarafından Meclise iade edilmezse halkoyuna sunulmak zorundadır.

Doğrudan veya Cumhurbaşkanının iadesi üzerine, Meclis üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile kabul edilen Anayasa değişikliğine ilişkin kanun veya gerekli

görülen maddeleri Cumhurbaşkanı tarafından halkoyuna sunulabilir.

halkoyuna sunulan Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunların yürürlüğe girmesi için, halkoylamasında kullanılan geçerli oyların yarısından çoğunun kabul oyu olması gerekir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunların kabulü sırasında, bu Kanunun halkoylamasına sunulması halinde, Anayasanın değiştirilen hükümlerinden, hangilerinin birlikte hangilerinin ayrı ayrı oylanacağını da karara bağlar.

1982 Anayasası anayasanın değiştirilmesini özel bir çoğunluğun kabulüne bağlamıştır. Anayasanın değiştirilmesi zorlaştırılmıştır.

Anayasanın değiştirilmesinin kabulünün diğer kanunların kabulünden daha zor koşullara bağlanması veya anayasanın değiştirilemeyecek maddelerinin bulunması **sert (katı) anayasa** sistemi olarak adlandırılır. 1982 anayasası da değiştirilemeyecek ilk üç maddesi değiştirme çoğunluğunun diğer kanunlardan yüksek oluşu sebebiyle diğer anayasalarımızdan daha katı anayasa olarak nitelendirilir.

Kadro A Kadro